

Univerzita Pardubice

Fakulta filozofická

Volební právo a jeho projevy v Rychnově nad Kněžnou v letech 1849-1913

Kateřina Černínová

Bakalářská práce

2015

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2013/2014

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE
(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Kateřina Černínová**
Osobní číslo: **H10406**
Studijní program: **B7105 Historické vědy**
Studijní obor: **Spisová a archivní služba**
Název tématu: **Volební právo a jeho projevy v Rychnově nad Kněžnou v letech
1849-1913**
Zadávací katedra: **Ústav historických věd**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Autorka bude vycházet z existující dostupné literatury, včetně regionálních a archivních pramenů. Popíše jednak obecné právní předpoklady získání volebního práva v dané době, za druhé konkrétní projevy tohoto právního stavu ve vybrané lokalitě.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

Pavel Kladiwa- Lesk a bída obecních samospráv Moravy a Slezka 1850- 1914. I. díl, Vývoj legislativy, 1. vydání. Ostrava: Ostravská univerzita, 2007.160 s. 978-80-7368-284-2 Archivní fond města Rychnov nad Kněžnou, SOkA Rychnov nad Kněžnou

Vedoucí bakalářské práce:

doc. PhDr. Marie Macková, Ph.D.
Ústav historických věd

Datum zadání bakalářské práce:

30. dubna 2014

Termín odevzdání bakalářské práce:

31. března 2015

prof. PhDr. Petr Vorel, CSc.
děkan

L.S.

doc. PhDr. Tomáš Jiránek, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2014

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Pardubicích dne 01. 09. 2015

Kateřina Černínová

PODĚKOVÁNÍ

Chtěla bych poděkovat zejména vedoucí své bakalářské práce paní doc. PhDr. Marii Mackové, PhD. za trpělivost, ochotu poskytovat mi odborné rady, konzultace a připomínky, které mi pomohly při psaní bakalářské práce. Dále patří poděkování všem, kteří mi poskytli informace pro zpracování práce, zvláště zaměstnancům Státního okresního archivu Rychnov nad Kněžnou. V neposlední řadě děkuji své rodině a přátelům, kteří mne po celou dobu psaní podporovali.

ANOTACE

Práce bude zaměřena na zpracování principů samosprávy a volebního práva v Habsburské monarchii a projevy volebního práva přímo v Rychnově nad Kněžnou. Pozornost bude věnována složení voličů a jejich proměnám v čase.

KLÍČOVÁ SLOVA

Samospráva, volební právo, volby, historie města

TITLE

Electoral law and its manifestations in Rychnov nad Kněžnou from 1849 to 1913

ANNOTATION

Work will focus on processing the principles of autonomy and suffrage in the Habsburg monarchy and demonstrations of suffrage directly in the city of Rychnov nad Kneznou. Attention will be paid to the composition of the electorate and its transformation over time.

KEYWORDS

Autonomy, suffrage, election, town history

OBSAH

ÚVOD.....	1
1 RYCHNOV NAD KNĚŽNOU	3
1.1 DĚJINY MĚSTA RYCHNOV NAD KNĚŽNOU.....	3
1.2 SPRÁVNÍ VÝVOJ MĚSTA RYCHNOV NAD KNĚŽNOU.....	4
2 VÝVOJ STÁTNI SPRÁVY V HABSBURSKÉ MONARCHII.....	7
2.1 OKRESNÍ POLITICKÁ SPRÁVA.....	9
2.2 KRAJSKÉ ÚŘADY.....	10
2.3 ZEMSKÁ POLITICKÁ SPRÁVA	10
3 POČÁTKY SAMOSPRÁVY	12
3.1 ZEMSKÁ SAMOSPRÁVA	14
3.2 OKRESNÍ SAMOSPRÁVA	15
3.3 OBECNÍ SAMOSPRÁVA	16
4 VOLEBNÍ PRÁVO	22
4.1 VOLBY DO ŘÍŠSKÉ RADY.....	22
4.2 VOLBY DO ČESKÉHO ZEMSKÉHO SNĚMU	26
4.3 VOLEBNÍ PRÁVO DO OBCÍ	28
4.3.1 Volební právo honorací	30
4.3.2 Volební právo poplatníků.....	31
4.3.3 Výkon volebního práva	32
4.3.4 Volitelnost	33
4.3.5 Volební přípravné řízení.....	34
5 VOLEBNÍ PRÁVO A JEHO PROJEVY V RYCHNOVĚ NAD KNĚŽNOU	36
5.1 VOLBY DO ŘÍŠSKÉHO SNĚMU.....	36
5.2 VOLBY DO ZEMSKÉHO SNĚMU.....	38
5.3 VOLBY DO OBECNÍHO ZASTUPITELSTVA	40
ZÁVĚR.....	48
RESUMÉ	50
POUŽITÉ PRAMENY A LITERATURA:	52
PŘÍLOHY.....	55

SEZNAM ZKRATEK

SOkA	Státní okresní archiv
atd.	a tak dále
ř. z.	říšský zákoník
z. z.	zemský zákoník
apod.	a podobně
aj.	a jiné
tab.	tabulka

ÚVOD

Tato práce bude rozdělena do kapitol, které se budou týkat historie Rychnova nad Kněžnou, státní správy v Habsburské monarchii, samosprávy, volebního práva obecně a jeho projevů přímo v Rychnově.

Bakalářská práce na téma Volební právo a jeho projevy v Rychnově nad Kněžnou v letech 1849-1913 je zaměřena na popsání fungování principů volebního práva v dané době a jeho projevů přímo v tomto městě.

První kapitola bude věnována tomuto bývalému okresnímu městu, jeho historii a zaměří se také na jeho správní vývoj, čerpat v ní budu hlavně z regionální literatury a dále z inventáře k fondu Archiv města Rychnova nad Kněžnou, který se nachází ve Státním okresním archivu Rychnov nad Kněžnou.

V druhé kapitole orientačně nastíním, jak fungovala státní správa v celé Habsburské monarchii.

Třetí kapitola se bude věnovat počátkům samosprávy. Nejvíce bude rozebrána podkapitola o obecní samosprávě, ale popsány zde budou principy samosprávy okresní i zemské. Vycházet budu z knihy, která byla pro tuto práci stěžejní a to z titulu Lesk a bída obecních samospráv Moravy a Slezska 1850-1914 od Pavla Kladiwy. Dalším zdrojem bude odborná literatura zabývající se problematikou vývoje samosprávy v Čechách.

Cílem této bakalářské práce by mělo být popsání fungování principů volebního práva a také jeho projevů v Rychnově nad Kněžnou, proto budou nejdůležitější částí poslední dvě kapitoly. V kapitole čtvrté se pokusím popsat fungování principů volebního práva. První podkapitola se bude věnovat volbám do říšské rady. Bude v ní popsán její vývoj a to, kdo mohl získat volební právo a to jak aktivní, tak pasivní. Druhou podkapitolou budou volby do zemského sněmu, strukturou by měla připomínat předcházející kapitolu. Poslední volby, kterými se tato kapitola bude zabývat, a které budou vysvětleny nejvíce, budou volby do obcí. Předpokládám, že nejvíce budu informace pro tuto podkapitolu čerpat opět z výše zmiňovaného titulu Pavla Kladiwy. Zaměřím se zde na volební právo honorací, volební právo poplatníků, výkon volebního práva zákonným zástupcem nebo plnomocníkem, volitelnost a volební přípravné řízení. Pro celou kapitolu bude nejspíše stěžejní titul Oskara Krejčího-Kniha o volbách.

Pátá kapitola se bude věnovat projevům volebního práva přímo v Rychnově nad Kněžnou a to ve volbách do říšské rady, zemského sněmu i obecního zastupitelstva. Zaměřím se v ní na počty voličů, rozdělení na muže, ženy a honorace, právnické skupiny a to odkud pocházely. Zaměřím se v ní také na jejich povolání a voliče se pokusím podle něj rozdělit do skupin na obchodníky, živnostníky- řemeslníky, voliče s akademickým titulem, rolníky, majitele pozemků nebo nemovitostí, soukromníky, duchovní, úředníky a měšťany. Materiálem pro tuto kapitolu budou archiválie, hlavně voličské seznamy, které obsahuje archivní fond Archiv města Rychnov nad Kněžnou, nacházející se ve Státním okresním archivu v Rychnově nad Kněžnou. Dále vyberu zajímavé starosty, kteří z těchto voleb vzešli, a představím je v krátkých medailoncích.

1 Rychnov nad Kněžnou

Město Rychnov nad Kněžnou se nachází v Královehradeckém kraji v podhůří Orlických hor. Leží v nadmořské výšce 320 m. n. m.. Výměra města je 3 497 ha.¹ Rychnov měl v roce 2011 11 241 obyvatel, 1805 domů.²

1.1 Dějiny města Rychnov nad Kněžnou

Rychnov nad Kněžnou byl i s okolím osídlen již v době bronzové. První písemná zmínka o městě je v listině Přemysla Otakara II. z 1. února 1258.³ Prvním jeho známým majitelem byl Heřman z Drnholce. Od roku 1456 patřilo panství Janu Rychnovskému. Vilém z Perštejna koupil panství roku 1497. Po pánech z Pernštějna získal roku 1556 Rychnov falckrabí rýnský a arcibiskup solnohradský Arnošt.⁴ Potom připadlo panství jako odúmrtí císařům: Ferdinandu I., Maxmiliánu I. a Rudolfovi II. Roku 1577 prodal Rudolf II. panství Burjanovi Trčkovvi z Lípy, který panství prodal v roce 1587 Kryštofu Betenglu. Po bitvě na Bílé Hoře byl Betenglům veškerý majetek zkonfiskován a panství Rychnov získal Vincenc Müšinger z Gumpendorfu.⁵ Jeho dcera Kateřina s manželem prodali panství roku 1629 vyšehradskému proboštu Vincenci Zuconimu. V roce 1640 získali panství pánové z Kolowrat.⁶

4. dubna 1754 majitel panství František Josef I. Libštejnský z Kolowrat potvrdil městu udělená práva a povinnosti označené jako „Obecní zřízení“. V listině je mimo jiné uvedeno: vlastnictví mlýnů, vlastnictví obce Habrové, pozemků a lesů, volnou dispozici obecním majetkem, vrchnostenské poplatky, činnost městského úřadu, vlastní městské účetní knihy, právo pálení a prodeje kořalky, obchodu se solí, právo městské pečeti, právo čtyř výročních trhů atd. 28. června 1828 císař František I. daroval Rychnovu právo pátého výročního trhu.⁷

---

¹ [cit. 2015-08-22] URL: <<http://www.rychnov-city.cz/profil.asp?p1=51>>

² [cit. 2015-08-22] URL: <<http://www.czso.cz/csu/sldb/pocet-obyvatel-a-domu-podle-vysledku-scitani-od-roku-1869>>

³ [cit. 2015-08-22] URL: <<http://www.rychnov-city.cz/historie-v-datech/d-1562/p1=1790>>

⁴ DVOŘÁK, Stanislav. *Město Rychnov n. Kněžnou a soudní okres rychnovský n. Kněž.* Praha: V. Horký, 1938. s. 13

⁵ SOKA Rychnov nad Kněžnou, Fond obce Rychnov nad Kněžnou. *Archiv města Rychnov nad Kněžnou (1527-1945- 1958). Inventář.* JUZA Josef.

⁶ DVOŘÁK, Stanislav. *Město Rychnov n. Kněžnou a soudní okres rychnovský n. Kněž.* Praha: V. Horký, 1938. s. 14

⁷ STRÁŽNICKÁ, Alena, JUZA Josef, ŠROM, Jindřich. *Historie města Rychnova nad Kněžnou v datech.* Rychnov nad Kněžnou: Městský národní výbor, 1988. s. 36

Rychnov byl vždy soukenickým městem. K roku 1835 zde žilo 3 950 obyvatel, z toho 1 896 mužů a 2 054 žen. Soukenickým řemeslem se celkem zabývalo 1 308 osob. V revolučním roce 1848 mělo město 4 720 obyvatel. Po tomto roce se zcela vžil název Rychnov nad Kněžnou.

Židé, kteří v roce 1848 získali rovnoprávnost s jinými občany, založili v Rychnově továrnu na výrobu lihovin.⁸

1. května 1860 vešel v platnost císařský patent z 20. 12. 1859, který zrušil řemeslnické cechy, a místo nich byla zavedena živnostenská společenstva. V roce 1907 mělo soukenické společenstvo pouze 42 členů.

V roce 1863 se ve městě objevuje Občanská záložna. Významnější však byla, roku 1886 založená, Městská spořitelna a Okresní záložna hospodářská. Později přibýly ještě Záložna živnostenská a Okresní lidová záložna.⁹

4. září 1892 císař František Josef I. udělil městu koncesní listinu, ke stavbě lokální železniční dráhy Častolovice- Kvasiny. Provoz na ní byl zahájen 26. října 1893. Díky tomu byly v následujícím roce vybudovány v Rychnově dvě textilní továrny a moderní cihelna.¹⁰

1.2 Správní vývoj města Rychnov nad Kněžnou

Z počátku byl Rychnov městem poddanským. Právo volby obecních starších získal až roku 1561 od Ferdinanda I. Purkmistr, který byl hlavou obce a zastupoval ji navenek, byl odpovědný vrchnosti. Každý rok vrchnost jmenovala dvanáctičlennou radu. Od roku 1754 byl úřad obnovován po třech letech. Nejdříve se radní ve funkci purkmistra střídali po jednom měsíci. Od poloviny 18. století bylo zřízeno místo placeného purkmistra a zkoušených radních, ti působili vedle nezkoušených radních, kteří byli voleni z občanů.¹¹

Od roku 1753 v Rychnově působil vedle radních, obecních starších a rychtářů sousedský výbor, který fungoval až do roku 1797. Členové výboru byli nazýváni volenci a zastupovali sousedskou obec ve správě hospodářských záležitostí.¹² Výbor měl 6 členů a byl svoláván městskou radou, kdykoli měla rozhodovat o obecním hospodářství. Spolurozhodoval

⁸ PETRÁŠ, Oldřich. *Rychnov nad Kněžnou 1258- 1958*. Krajský dům osvěty, Hradec Králové, 1958. s. 54.

⁹ Tamtéž. s. 55.

¹⁰ Tamtéž. s. 54.

¹¹[cit. 2015-08-22] URL: < <http://www.rychnov-city.cz/historie-v-datech/d-1562/p1=1790>>

¹² STRÁŽNICKÁ, Alena, Josef JUZA a Jindřich ŠROM. *Historie města Rychnova nad Kněžnou v datech*. Rychnov nad Kněžnou: Městský národní výbor, 1988. s. 30.

také například o vybírání daní, správě špitálu nebo o obecních výpůjčkách.¹³ Za Josefa II. měl výbor 12 členů a byl změněn na výbor hospodářský a volební.¹⁴

Vrchnostenský soud pro rychnovské panství byl zřízen roku 1783. Po vydání dekretu 28. května 1787 byl také příslušný pro židy ve věcech osobních. V ostatních záležitostech byl příslušný soud městský.¹⁵ Ten byl zřízen dekretem z 16. dubna 1789 a tvořili jej purkmistr, zkoušený radní, dva nezkoušení radní a zapisovatel.¹⁶ Dokud u soudu rozhodovali sousedé, lidé se hájili sami. Po zřízení zkoušeného radního se objevil tzv. právní přítel.¹⁷ Místnímu Rychnovskému soudu byl podřízen městský soud ve Vamberku.¹⁸ Roku 1784 vznikl ve městě magistrát- fungoval až do roku 1849.¹⁹ Poté řídil věci městské volený městský výbor. Ten byl po třech letech nahrazen obecním zastupitelstvem. Od roku 1849 byla městská samospráva částečná, od 1864 úplná.

Roku 1848 přešla správa města z rukou vrchnosti do rukou státu. Krajské úřady byly přejmenovány na krajské vlády a krajští hejtmani na krajské prezidenty.²⁰ „V roce 1853 byly místo úřadů vrchnostenských zřízeny smíšené okresní úřady, které se staly nejnižšími úřady zeměpanskými pro věci správní a soudní.“²¹ Dále k roku 1855 vznikaly smíšené okresní úřady, které měly kompetence politické i soudní správy.

Roku 1850 vznikl v Rychnově okresní sborový soud. Po roce 1855 byl přeměněn na vyšetřovací soud pro zločiny a přečiny. Ten už nevedl přelíčení, pouze vyšetřoval. V roce 1867 byly jmenovány c. k. okresní soudy a c. k. okresní hejtmanství. K rychnovskému hejtmanství patřil kromě rychnovského soudního okresu také kostelecký soudní okres. V čele okresního hejtmanství stál okresní hejtman, který musel mít vysokoškolské právnické vzdělání. Další personál byl: okresní komisař, sekretář, kancelářský personál (konceptní a kancelářská služba) a úřední sluha.²²

---

¹³ SVOBODA, Antonín. *Dějiny Rychnova nad Kněžnou*. V Rychnově n. Kn.: Tiskem a nákladem Karla Rathouského, 1924. s. 241.

¹⁴ DVOŘÁK, Stanislav. *Město Rychnov n. Kněžnou a soudní okres rychnovský n. Kněž.* Praha: V. Horký, 1938. s. 19.

¹⁵ STRÁŽNICKÁ, Alena, JUZA Josef, ŠROM Jindřich. *Historie města Rychnova nad Kněžnou v datech*. Rychnov nad Kněžnou: Městský národní výbor, 1988. s. 32.

¹⁶ [cit. 2015-08-22] URL: < <http://www.rychnov-city.cz/historie-v-datech/d-1562/p1=1790> >

¹⁷ SVOBODA, Antonín. *Dějiny Rychnova nad Kněžnou*. V Rychnově n. Kn.: Tiskem a nákladem Karla Rathouského, 1924. s. 246.

¹⁸ DVOŘÁK, Stanislav. *Město Rychnov n. Kněžnou a soudní okres rychnovský n. Kněž.* Praha: V. Horký, 1938. s. 19.

¹⁹ STRÁŽNICKÁ, Alena, JUZA Josef, ŠROM Jindřich. *Historie města Rychnova nad Kněžnou v datech*. Rychnov nad Kněžnou: Městský národní výbor, 1988. s. 32 - 37

²⁰ DVOŘÁK, Stanislav. *Město Rychnov n. Kněžnou a soudní okres rychnovský n. Kněž.* Praha: V. Horký, 1938. s. 19.

²¹ Tamtéž. s. 19.

²² Tamtéž. s. 19.

„Zákonem z 25. července 1864 byla v Čechách zřízena zastupitelstva okresní. Okresní zastupitelstvo rychnovské mělo 24 členy na 6 let volené“.²³

---

²³ SVOBODA, Antonín. *Dějiny Rychnova nad Kněžnou*. V Rychnově n. Kn.: Tiskem a nákladem Karla Rathouského, 1924. s. 338.

2 Vývoj státní správy v habsburské monarchii

6. března 1849 vláda vyhlásila novou ústavu danou patentem ze 4. března. Tato oktrojovaná ústava byla nazývána podle svého tvůrce Stadionova a výrazně posilovala moc panovníka.²⁴

Březnová ústava byla centralistická a platila pro celou monarchii. Císař vydal zároveň s ústavou dva patenty, první obsahoval základní občanská práva a druhý patent byl o provedení výkupu z roboty a navazoval na rámcový zákon ze 7. září 1848.²⁵

Po Stadionově demisi v květnu 1849 převzal provizorně úřad Alexandr Bach. Původně byl ministrem práv a mezi květnem 1849 až srpnem 1859 působil jako ministr vnitra. Vytvořil byrokraticko-centralistický správní systém a územní obvody politických okresů uzpůsobil tak, aby odpovídaly požadavkům policejního státu.²⁶

Na základě březnové ústavy měla být vydána jednotlivá zemská zřízení pro neuherské země. V Čechách i na Moravě byla vydána 30. prosince 1849. Nikdy však nevstoupila v platnost, protože se nesešly nové zemské sněmy a nemohly se proto zvolit ani nové zemské výbory.²⁷

„V dubnu 1851 císař František Josef I. ustanovil říšskou radu, do jejíhož čela pak jmenoval Karla Kübecka, který mu připravil cestu k odvolání oktrojované ústavy. To již politické události začaly mít velmi rychlý spád. Dne 20. srpna podepsal císař tři výnosy:

- 1. Kabinetní list adresovaný Kübeckovi, ve kterém se měnil statut říšské rady, a to tak že byla pozměněna v osobní poradní orgán císaře.*
- 2. Kabinetní list Schwarzenbergovi, v němž byla vláda zbavena odpovědnosti vůči jakékoli jiné politické autoritě a nadále byla odpovědná císaři.*
- 3. Kabinetní list Schwarzenbergovi, ve kterém byla vláda vyzvána, aby zvážila možnost realizace ústavy ze 4. března 1849. To byl, jak se velmi brzy ukázalo předposlední krok k likvidaci konstitucionalismu, který se nestačil ještě rozvinout ani do svých základních rysů.“²⁸*

²⁴ HLEDÍKOVÁ, Zdeňka, JANÁK, Jan, DOBEŠ, Jan. *Dějiny správy v Českých zemích od počátků státu po současnost*. Lidové noviny, 2007. s. 241.

²⁵ SCHELLE, Karel. *Vývoj veřejné správy v letech 1848- 1990*. Eurolex Bohemia, Praha, 2005. s. 18-20.

²⁶ HLEDÍKOVÁ, Zdeňka, JANÁK, Jan, DOBEŠ, Jan. *Dějiny správy v Českých zemích od počátků státu po současnost*. Lidové noviny, 2007. s. 242.

²⁷ Tamtéž. s. 246.

²⁸ SCHELLE, Karel. *Vývoj veřejné správy v letech 1848- 1990*. Eurolex Bohemia, Praha, 2005. s. 22.

Posledním krokem bylo publikování tzv. Silvestrovských patentů. Nový tímto vzniklý absolutismus se opíral o početnou armádu a vedle uniformované a tajné policie, která fungovala ve městech, bylo na venkově zřízeno četnictvo.

První ústupky od absolutismu se dostavily po odvolání ministra Bacha a vydání císařského manifestu 15. července 1859. Patentem č. 56 ř. z. z 5. března 1860 císař oznámil periodické svolávání rozmnožené říšské rady, kde mělo vedle arcivévodů, určitých církevních hodnostářů a zasloužilých osobností jmenovaných císařem zasednout ještě 39 zástupců ze zemských sněmů, které měl na návrh sněmů opět jmenovat císař.

V říjnu 1860 vydal císař Říjnový diplom, což byl přípravný dokument, který vyložil program obnovení ústavního života v Rakousku. 26. února 1861 byla vydána únorová ústava, zvaná podle svého tvůrce Schmerlingova. Zákonodárná moc podle ní připadla císaři a říšské radě, která měla být dvoukomorová. Zákonodárnou moc měla říšská rada ve všech záležitostech kromě těch, které měly výslovně přikázány zemské sněmy.

V polovině 60. let se postavení monarchie začalo čím dál více zhoršovat. Rakousko muselo opustit Německý spolek a tím přenechalo výsadní postavení Prusku. Pro monarchii se potom stala klíčovou Uherská otázka.²⁹ „Dne 17. února 1867 obnovil panovník uherskou ústavu a jmenoval uherskou vládu. Uherský sněm na to schválil společnou dohodu učiněnou na počátku roku mezi západní částí monarchie a Uhrami o společných věcech a o způsobu, jakým budou obstarávány. František Josef se dal v Budapešti korunovat za uherského krále a ze strany Uher byla celá záležitost uzavřena zákonným článkem XII z 12. června 1867, který je znám jako uherský zákon o rakousko-uherském vyrovnání. Západní země monarchie, a zejména České koruny, tím byly postaveny před hotovou věc. V Předlitavsku se stal rakouský zákon o vyrovnání součástí prosincové ústavy z roku 1867.“³⁰ Uhry v něm byly uznány za samostatný stát, který měl samostatný sněm a vlastní ministerstvo. S Předlitavskem měla společnou jen osobu panovníka, zahraničními věcmi, vojenstvím a financemi, které se týkaly těchto společných věcí. Od 14. listopadu 1868 se měl používat název Rakousko- Uhersko. Na konci roku 1867 se tento proces završil vydáním souboru ústavních zákonů, které byly považovány za základní zákony státu. Prosincovou ústavu tvořily zákony např. o odpovědnosti ministrů, o spolkovém právu a o spolčovacím právu. Její jádro ale tvořilo 6 zákonů, které pojednávaly o postavení ústředních orgánů Předlitavska a jejich vztazích. Tyto

---

²⁹ Tamtéž. s. 22-25.

³⁰ HLEDÍKOVÁ, Zdeňka, JANÁK, Jan, DOBEŠ, Jan. *Dějiny správy v Českých zemích od počátků státu po současnost*. Lidové noviny, 2007. s. 258.

zákony byly v roce 1868 doplněny ještě tzv. Májovými zákony. Ty pojednávaly o manželském právu, vztahu školy a církve a o interkonfesijních vztazích občanů.³¹

2.1 Okresní politická správa

Základem nové organizace veřejné správy se podle císařského nařízení z roku 1849 staly politické okresy. Lišily se od sebe jen minimálně. V Čechách bylo 7 krajů a 79 politických okresů, na Moravě 2 kraje a 25 okresů a ve Slezsku 1 kraj a 7 politických okresů.³²

*„Okresní hejtmanství vytvořené v sídle každého politického okresu bylo prvoinstančním úřadem politické správy s všeobecnou působností. V letech 1850- 1855 se pro okresní hejtmanství používalo také označení podkrajský úřad.“*³³ Okresní úřady na sebe převzaly agendu bývalých patrimonií a z části i bývalých krajských úřadů. Při jejich vzniku v roce 1850 byla oddělena soudní správa od správy politické a měly na sobě být nezávislé. Tvůrcem tohoto systému byl autor ústavy z roku 1849 hrabě Stadion.³⁴

12. května 1855, po nástupu Alexandra Bacha, zahájily činnost smíšené okresní a krajské úřady. V Čechách vzniklo ze 76 okresních hejtmanství 208 smíšených úřadů. Ty byly zřízeny v sídle každého okresního soudu. Působnost smíšených okresních úřadů se dělila na působnost v záležitostech berních a pokladních, působnost v soudních záležitostech a působnost v politické správě. Takto organizované byly okresní úřady i po roce 1860, kdy byly zrušeny krajské úřady.³⁵

Ke změně došlo v roce 1867, kdy byl vydán zákon, který stanovil, že soudní správa má být oddělena od správy politické a od 19. května 1868 byly provedeny změny také v organizaci politické správy. Správa se stala trojinstanční a byla zřízena hejtmanství s širší územní působností. Takováto organizace okresů zůstala v nezměněné podobě až do konce monarchie. Jediné změny, které byly provedeny, se týkaly uspořádání okresních hejtmanství a také bylo pár změn v příslušnosti obcí a soudních okresů k jednotlivým politickým okresům.³⁶

---

³¹ Tamtéž. s. 26-29.

³² SCHOLLAROVÁ, V. *Dějiny státní správy a samosprávy a místní kultura*. IPOS, 1994. s. 10.

³³ HLEDÍKOVÁ, Zdeňka, JANÁK, Jan, DOBEŠ, Jan. *Dějiny správy v Českých zemích od počátků státu po současnost*. Lidové noviny, 2007. s. 273-274.

³⁴ SCHELLE, Karel. *Kapitoly z dějin státní správy*. Masarykova univerzita, Brno, 1992. s. 15-16.

³⁵ HLEDÍKOVÁ, Zdeňka, JANÁK, Jan, DOBEŠ, Jan. *Dějiny správy v Českých zemích od počátků státu po současnost*. Lidové noviny, 2007. s. 275.

³⁶ SCHELLE, Karel. *Vývoj veřejné správy v letech 1848- 1990*. Eurolex Bohemia, Praha, 2005. s. 35-39.

2.2 Krajské úřady

Po zrušení patrimonií byly v červnu 1849 zrušeny dřívější krajské úřady. V srpnu 1849 bylo vydáno nařízení č. 335/ 1849 ř. z., kterým se okresním hejtmanstvím nadřazovaly krajské vlády, jako vyšší instance státní správy. Ty měly být v letech 1850-1855 těžištěm politické správy. Toto rozhodnutí se týkalo pouze Čech a Moravy, protože ve Slezsku kraje obnoveny nebyly.³⁷

Krajské úřady se začali jevit jako zbytečné koncem padesátých let a proto byly s platností od 15. listopadu 1860 na Moravě zrušeny. V Čechách začalo k jejich likvidaci docházet o dva roky později, tedy roku 1862, ale s konečnou platností byly zrušeny až roku 1866.³⁸

2.3 Zemská politická správa

Po roce 1848 se z gubernií staly země a zástupci panovníka v nich byli místodržitelé. Místodržitelům podléhali v letech 1850-1854 krajští prezidenti a v letech 1855-1868 krajští hejtmani. Agenda tohoto úřadu byla rámcově vytyčena v paragrafu 9 císařského rozhodnutí č. 295 ř. z., které bylo vydáno 26. června 1849. V letech 1850-1855 bylo jejich postavení dost malé, místodržitel zastupoval vládu na zemském sněmu, řídil státní policii, vykonával dozor nad krajskými vládami atd. Jednotlivá místodržitelství byla rozdělena na departmenty.³⁹

V roce 1855, po reorganizaci správy, zůstala místodržitelství jen ve větších zemích. Ve Slezsku bylo nahrazeno zemskou vládou se sídlem v Opavě.⁴⁰

Po pádu absolutismu byl vydán zákon č. 41/1868 ř.z., podle kterého měli v čele zemi stát zemští šéfové, kteří reprezentují císařskou vládu proti zemským sněmům. Pro Čechy a Moravu byl zemským šéfem místodržitel, pro Slezsko zemský prezident. Zemský šéf stál mimo jiné v čele zemského finančního ředitelství a od roku 1870 byl předsedou zemské školní rady. V té době mělo místodržitelství postavení zvláštního jednotného státního nejvyššího úřadu, pro určitý díl státu, pro zemi jako správní provincii. Do okruhu působnosti

---

³⁷ SCHELLE, Karel. *Kapitoly z dějin státní správy*. Masarykova univerzita, Brno, 1992. s. 22.

³⁸ SCHELLE, Karel. *Kapitoly z dějin státní správy*. Masarykova univerzita, Brno, 1992. s. 22-23.

³⁹ Tamtéž. s. 23-24.

⁴⁰ HLEDÍKOVÁ, Zdeňka, JANÁK, Jan, DOBEŠ, Jan. *Dějiny správy v Českých zemích od počátků státu po současnost*. Lidové noviny, 2007. s. 274.

zemského místodržitelství náleželo např. vydávání zemského zákoníku, lenní záležitosti, šlechtické věci, věci okresů, sčítání obyvatelstva, dozor nad pojišťovnami atd. ⁴¹

---

⁴¹ SCHELLE, Karel. *Kapitoly z dějin státní správy*. Masarykova univerzita, Brno, 1992. s. 22-23.

3 Počátky samosprávy

„Počátky parlamentarismu jsou u nás spojeny se společensko-politickými změnami, které nastaly v důsledku revoluce v roce 1848 a znamenaly zlom v chápání podílu širokých vrstev společnosti na politické moci.“⁴²

Shromáždění, které se konalo ve Svatováclavských lázních v Praze 11. března 1848, vyslalo do Vídně deputaci s peticí, která shrnovala požadavky českých měšťanů. Po revolučním povstání ve Vídni, které bylo 13. – 15. března 1848, musel odstoupit kancléř Metternich a císař slíbil přechod k ústavnímu zřízení v Rakousku.⁴³ 25. dubna 1848 tento slib splnil a vydal ústavu, která byla podle svého autora nazývána Pillersdorffova a 8. května byl císařským patentem oktrojován i volební řád do říšského sněmu. Tato ústava se vztahovala pouze na neuherské země, uchovávala posvátné postavení panovníka a počítala se zřízením dvoukomorového zastupitelského systému, který se měl skládat ze jmenovaného senátu a volené poslanecké sněmovny. 13. - 15. května vyvrcholila kampaň proti ústavě a císař musel vydat 16. května proklamaci, kde sliboval, že ústava bude přijata novým ústavodárným sborem. Poté došlo ke zrušení horní sněmovny a rozšíření volebního práva.

22. července se ve Vídni poprvé sešel rakouský říšský sněm (Reichsversammlung). Říšský sněm zasedal ve Vídni a v říjnu přesídlil do Kroměříže. Jeho hlavním úkolem bylo vypracování nové ústavy, která by více vyhovovala představám zejména liberálů. V říšském sněmu byla jak pravice a levice, tak politický střed, a proto měly na mnoho důležitých otázek velmi odlišné názory. Zejména na federalistické a centralistické pojetí monarchie. Po nástupu nového císaře Františka Josefa I. se začínalo ukazovat, že vývoj nespěje k upevnování konstitucionalismu, ale spíše naopak.⁴⁴

„Konečný návrh ústavy však byl kompromisem mezi federalisty a centralisty. Sněm měl být dvoukomorový, složený z komory lidu a zemí. Prvá měla být volena přímými volbami na základě majetkového censu 5 zlatých přímých daní. Komora zemí měla být volena jednak 14 zemskými sněmy, jednak krajskými sněmky na šest let, přičemž každé tři roky by se polovina poslanců změnila.“

„Revoluce v roce 1848 smetla poddanství a tak vrchnostenská správa byla zrušena. Na jejím místě začala vyrůstat nová organizace samosprávy, která byla založena na myšlence

⁴² SCHELLE, Karel. *Vývoj veřejné správy v letech 1848- 1990*. Eurolex Bohemia, Praha, 2005. s. 17.

⁴³ HLEDÍKOVÁ, Zdeňka, JANÁK, Jan, DOBEŠ, Jan. *Dějiny správy v Českých zemích od počátků státu po současnost*. Lidové noviny, 2007. s. 241.

⁴⁴ SCHELLE, Karel. *Vývoj veřejné správy v letech 1848- 1990*. Eurolex Bohemia, Praha, 2005. s. 17-18.

o existenci „přirozených“ práv společenských útvarů na územním základě, mající jistá přirozená práva, jako obdoba přirozených práv fyzických osob.“⁴⁵

Stadionovo prozatímní obecní zřízení z roku 1848 bylo první zákonnou úpravou pro obce. V jeho čele byla zásada, že „základem svobodného státu je svobodná obec“. V tomto obecním zřízení se obce rozdělovaly na obce místní, okresní a krajské. Platné však nakonec byly jen předpisy o místních obcích. Tímto se obce staly nejnižším článkem a instancí územní samosprávy.

Podle tohoto obecního zřízení byla dvojitá působnost obce- přirozená a přenesená. Do přirozené působnosti obce patřilo obstarávání si svých vlastních věcí. V této působnosti nemohla být obec omezována, mimo věcí vytyčených v zákoně. Přenesená působnost zahrnovala obstarávání určitých věcí, které obci nařizoval stát.⁴⁶

V místní obci byly orgány samosprávy obecní výbor a obecní představenstvo. Okresní obec měla 12- 30 členný výbor v čele s okresním starostou a krajské obce 24- 60 členné krajské zastupitelstvo v čele se starostou.

„Samospráva měla přímou výkonnou moc jen v obcích místních. V Okresních a krajských prováděla své usnesení prostřednictvím státního aparátu.“⁴⁷ Vztah mezi jednotlivými stupni samosprávy byl upraven tak, že krajská zastupitelstva rozhodovala v druhé instanci o odvolání proti usnesení obecních a okresních výborů a obstarávala dohled na kmenové jmění místních obcí. Okresní a krajské samosprávné orgány byly zároveň určeny jako poradní orgány okresní a krajské politické správy.“⁴⁸

Toto nařízení se nakonec dotklo jen státní správy a na úrovni okresů a krajů nikdy nevstoupilo v platnost. Když došlo 31. prosince 1851 k obnovení absolutistického režimu, byla zrušena ústava a byly vydány tzv. Zásady o organických zařízeních v korunních zemích rakouského císařského státu. Podle těchto Zásad byla ponechána vedle státních úřadů samospráva jen v obcích.

24. března 1859 bylo vydáno nové obecní zřízení, které pouze nařizovalo jednotlivým zemím, aby pro venkovské a městské obce sestavily vlastní obecní zřízení. Toto obecní zřízení nabylo účinnosti pouze, pokud šlo o ustanovení, která se týkala domovského práva.

---

⁴⁵ SCHELLE, Karel. *Vývoj veřejné správy v letech 1848- 1990*. Eurolex Bohemia, Praha, 2005. s. 47.

⁴⁶ SCHOLLAROVÁ, V. *Dějiny státní správy a samosprávy a místní kultura*. IPOS, 1994. s. 13-14.

⁴⁷ SCHELLE, Karel. *Vývoj veřejné správy v letech 1848- 1990*. Eurolex Bohemia, Praha, 2005. s. 47.-49.

⁴⁸ SCHELLE, Karel. *Kapitoly z dějin státní správy*. Masarykova univerzita, Brno, 1992. s. 30.

Bachovský absolutismus padl na konci padesátých let. Potom byl vydán Říjnový diplom a znovu zavedena ústavnost. Podle provizorního obecního zákona, městských statutů a nařízení č. 116/1850 ř.z. a č. 127/1850 ř.z. měly být provedeny volby do obecních výborů.

5. března 1862 bylo provizorní obecní zřízení nahrazeno rámcovým říšským zákonem o obecním zřízení a tím začalo definitivní formování organizace územní samosprávy.⁴⁹

3.1 Zemská samospráva

Stadionova ústava vydaná v roce 1849 přislíbila vydání jednotlivých zemských zřízení pro všechny země Předlitavska a skutečně byla v letech 1849/1850 vydána. Na konci roku 1851 ale došlo k vydání silvestrovských patentů, zrušení ústavy a následně k nástupu neoabsolutismu v čele s Alexandrem Bachem a zemské výbory byly pověřeny pouze staráním se o běžné záležitosti.

Tento stav trval až do vydání Říjnového diplomu v roce 1860 a vydání ústavy v únoru 1861.⁵⁰ „*Součástí únorové ústavy byly ústavy zemské, jejichž právním základem byla zemská zřízení. Tato zemská zřízení byla oktrojovanými říšskými zákony, které ani nebyly vyhlášeny v jednotlivých zemských zákonících. Změny zemských zřízení však mohly být provedeny příslušnými zemskými sněmy. Dne 26. února 1861 tak bylo vydáno celkem 15 zemských zřízení pro 17 království a zemí v Předlitavsku. Současně byly vydány volební řády do jednotlivých zemských sněmů.*“⁵¹

Za zemské záležitosti byly považovány především: zemědělství, veřejné stavby, humanitní ústavy, stanovení rozpočtu a opatření úhrady zemskými berněmi a úvěrem. Orgány byly zemský sněm a zemský výbor. Měly dvojí působnost- zákonodárnou a správní. Důležitější byla působnost zákonodárná. Působnost správní bylo možné rozdělit do tří skupin.

Do první skupiny patřily takové správní funkce, u kterých musel sněm upravit ty záležitosti, které mu byly přikázány. To bylo hlavně zemské hospodářství- sněm rozhodoval o zemském rozpočtu, usnášel se o zemských účtech za minulé období atd.

Druhou skupinu tvořili takové funkce, kdy sněm podával dobrá zdání o některých záležitostech, které spadaly do oboru jeho působnosti.

---

⁴⁹ Tamtéž. s. 30-32.

⁵⁰ Tamtéž. s. 64.

⁵¹ SCHELLE, Karel. *Kapitoly z dějin státní správy*. Masarykova univerzita, Brno, 1992. s. 42.

Do třetí skupiny patřily funkce kontrolní. Sněmy dohlížely na činnost zemských výkonných orgánů a vykonávaly kontrolní činnost v oboru správy, vykonávané zeměpanskými úřady.

Poslední byla funkce autonomní, což znamenalo, že sněm vykonával správu vnitřních záležitostí.

V Čechách stál v čele zemského sněmu maršálek, který byl jmenován císařem ze členů zemského sněmu. Na Moravě a ve Slezsku to byl zemský hejtman. Volební období zemského sněmu bylo 6 let.

Zemský výbor byl výkonným orgánem sněmu a jeho působnost nebyla po celou dobu v zásadě nijak měněna. Spravoval zemské jmění a fondy, pečoval o vlastní zemské záležitosti, předkládal sněmu rozpočet a jeho uzávěrku, dohlížel na zemské ústavy atd.

Roku 1913 vedla národnostní a finanční krize k odstoupení nejvyššího zemského maršálka a panovník této situace využil k vydání tzv. Anenských patentů, kterými rozpustil zemský sněm a převedl jeho úkoly na nově zřízenou zemskou správní komisi složenou z vládních úředníků a tím byla zrušena zemská správa.⁵²

3.2 Okresní samospráva

„Středním stupněm územní samosprávy byly okresy. Předem je však třeba upozornit, že okresní samospráva se vytvořila pouze v Čechách. Na základě zemského zákona ze dne 25. července 1864, č. 27 z. z. byla ve všech sídlech okresních úřadů zřízena okresní zastupitelstva, která měla od 18 do 36 členů. Volila se na dobu tří let. Ze svého středu si okresní zastupitelstvo na celé volební období volilo starostu, jenž byl potvrzován císařem a okresní výbor. Mimo to mělo zastupitelstvo právo usnášet se na zřízení potřebných úředníků a sluhů. Okresní výbor se skládal ze starosty a 6 členů. Byl orgánem výkonným, zastupující okres navenek.“⁵³

V oblasti okresní samosprávy se samospráva moravská a slezská lišila od české nejvíce. Článek 17 rámcového říšského obecního zákona z roku 1862 říká, že mezi obec a zemský výbor lze vložit okresní, župní nebo krajské zastupitelstvo. V zemích, kde by tato zastupitelstva zřízena nebyla, měl jejich záležitosti spravovat zemský výbor.

---

⁵² Tamtéž. s. 42-44.

⁵³ Tamtéž. s. 39.

Obecní zřízení ve Slezsku i na Moravě mělo články o realizaci okresní samosprávy, ale s vytvořením těchto částí obecního zřízení to bylo složité. Ve Slezsku byl vydán hned v listopadu 1863 zákon o okresním zřízení, ale vyhláškami slezské vlády bylo jeho zřízení odloženo a u toho také zůstalo.

Na Moravě nebyly podrobnější předpisy o okresní samosprávě nikdy vydány. Náhradou za okresní samosprávné orgány měly být silniční výbory.

3.3 Obecní samospráva

Po revoluci v roce 1848 se objevil požadavek na zavedení obecní ústavy. Pillersdorfova vláda se zavedení samosprávy nebránila a v řadě měst vznikly výbory, které převzaly samosprávu obce do svých rukou. Návrh nové ústavy, kterou vypracoval kroměřížský sněm, se obecními záležitostmi zabýval jen okrajově. Podrobnosti nechával na říšském obecním zákoně, který ale nikdy nebyl projednán.

Podle březnové ústavy a paragrafu 33 obcím náležela tato práva: volba zástupců, přijímání nových členů do obecního svazku, samospráva vlastních záležitostí, zveřejňování výsledků hospodaření a veřejnost většiny jednání obecních samospráv.

Provizorní obecní zákon č. 170/1849 ř. z. přinesl upřesnění obecních pravomocí. Působnost obce byla podle něj rozdělena na přenesenou a přirozenou.⁵⁴ „*Do přirozeného okruhu působnosti náleželo vše, týkající se bezprostředně zájmů obce a plně proveditelné v rámci obce. Přenesený okruh působnosti zajišťoval výkon veřejných záležitostí, přidělených obci státem delegačním principem, podléhající kontrole státní správy, přitom byl vykonáván na náklady obce.*“⁵⁵

Zákon nedělal žádné rozdíly mezi městem a venkovem. Vláda tím chtěla překazit další existenci šlechtické nadvlády nad venkovem. Jedinou výjimku v tomto systému tvořil šestý paragraf prozatímního obecního zákona, který uděloval rezidenčním a zemským hlavním městům zvláštní obecní statut, o který mohla požádat i další významná města. Tato města pak byla v rovině státní správy postavena na úroveň okresních hejtmanství. Obecní zákon také vytvořil tzv. dvoukolejnost rakouské státní správy, kde na jedné koleji byla státní správa a na druhé samospráva, která v nejnižší instanci v přenesené působnosti de facto představovala i

---

⁵⁴ KLADIWA, Pavel. *Lesk a bída obecních samospráv Moravy a Slezska 1850-1914, 1. díl- Vývoj legislativy*. Filozofická fakulta Ostravské univerzity, Ostrava, 2007. s. 15- 16.

⁵⁵ Tamtéž. str. 16.

státní správu. Toto obecní zřízení nikdy nevstoupilo v platnost jako celek a bylo nastupujícím neoabsolutismem prakticky anulováno.

Kabinetní list ze silvestra 1851, který zaváděl zásady tzv. organického zařízení, přivedl další okleštění obecní samosprávy. Z finančních důvodů nedošlo k úplnému postátnění komunální správy, ale obce měly být podrobeny co nejpřísnějšímu dohledu. Šlechtické velkostatky, které byly začleněny do obcí, měly být z tohoto svazku vyjmuty a postaveny vedle institucí místních obcí jako rovnocenné jednotky místní správy a měly být podřízeny okresním hejtmanstvím.⁵⁶

„Vrcholem neoabsolutismu a pravděpodobně i představ císaře Františka Josefa I. o samosprávě byl zákon č. 58 ř.z. ze dne 24. dubna 1859. Zákon provedl konsekventní rozlišení městských a venkovských obcí, volby obecních funkcionářů podmínil souhlasem státu a starostu dokonce nechal jmenovat politickými úřady.“⁵⁷ Alexandr Bach ale padl dříve, než mohl být zákon realizován.

V říšském obecním zákoníku z března 1862 a posléze v zemských obecních zákonech se znovu objevila samospráva obcí. Říšský obecní zákon z roku 1862 v podstatě jen stanovoval mantinely, ve kterých se musely pohybovat mnohem podrobnější zemské zákony. Články jedna a dvacet se věnovaly velkostatkářům. První jim zajišťoval vyloučení ze svazku místních obcí a druhý mu zajišťoval zastoupení ve vyšších samosprávných obcích.

Po projednání vládní předlohy byl ustanoven osmnáctičlenný výbor poslanecké sněmovny, který se snažil poopravit ty paragrafy, které nezaručovaly obcím ve vlastních záležitostech autonomii. Návrh velmi rozšiřoval pravomoci obcí ve vlastním okruhu působnosti.

Nový obecní zákon byl schválen na jaře 1862. Každá usedlost podle něj musela patřit k nějaké obci a každý občan musel mít domovské právo v nějaké obci. O žádostech cizinců o udělení domovského práva si rozhodovala obec sama.⁵⁸

„Okruh působnosti obce je dvojí- samostatný a přenesený. Do samostatného okruhu působnosti obce náležely především:

- 1. Svobodná správa obecního majetku a všech záležitostí týkajících se bezprostředně obce;*
- 2. Péče o bezpečnost osob a majetku;*

---

⁵⁶ Tamtéž. s. 17-18.

⁵⁷ Tamtéž. s. 19.

⁵⁸ Tamtéž. s. 19- 22.

3. *Údržba obecních ulic, cest, náměstí a mostů, stejně tak jako péče o bezpečnost a plynulost dopravy na ulicích a vodních cestách;*
4. *Potravní policie a dozor nad trhy, obzvláště dozor na míry a váhy;*
5. *Zdravotní policie;*
6. *Čelední a pracovní policie, dohled na dodržování nařízení pro služebnictvo;*
7. *Mravnostní policie*
8. *Chudinství a péče o obecní dobročinné ústavy*
9. *Stavební a požární policie, záležitosti stavebních nařízení a udělování policejních stavebních povolení;*
10. *Zřizování, údržba a provoz obecních škol a městem provozovaných středních škol;*
11. *Snaha o mimosoudní vyrovnání znesvářených stran prostřednictvím obcí zvolených důvěrníků;*
12. *Provádění dobrovolného prodeje nemovitého majetku.*

Přenesený okruh působnosti, tj. obligatorní spolupůsobnost v záležitostech veřejné správy, určují všeobecné zákony a zemské zákony.⁵⁹

Rozsah přenesené působnosti obcí od roku 1863 narůstal a byl asi následující:

V civilních věcech obce například vydávaly vysvědčení při propůjčování práva chudoby a doručovaly je, vyhlášovaly na dožádání soudu dražbu, oznamovaly soudům úmrtí a to, že je třeba zřídit poručníka a učinit další opatření ve prospěch osoby mladší 18 let, spolupůsobily při zakládání, doplňování a znovuzřízení železničních a pozemkových knih.

Ve věcech trestních obce musely doručovat soudní výměry, když ležely mimo sídlo soudu, zhotovovat a vykládat každoročně prvotní seznamy porotců, rozhodovat o podaných námitkách, zasílat opravené seznamy okresnímu úřadu, oznamovat prezidentu krajského soudu změny, které nastaly v porotcích během roku a opatřovat bezpečně mrtvolu, která měla být soudně ohledána.

Dále do přenesené působnosti patřily věci vlastní správy politické. Obce musely například doručovat některé spisy, opatřovat vhodné místnosti pro sídlo okresního úřadu, spolupracovat s četnictvem při výkonu četnické služby, vyšetřovat a trestat některé přestupky, které byly blíže rozvedeny za výčtem přenesené působnosti a opatřovat si alespoň jeden výtisk říšského a zemského zákoníku.

---

⁵⁹ Tamtéž. s. 22-23.

Ve volebních věcech obce zřizovaly a vykládaly podle platných předpisů voličské seznamy, přijímaly námitky proti těmto seznamům, opatrovaly volební místnosti, obstarávaly předsedu volební komise atd.

Dále do přenesené působnosti patřily věci živnostenské. Obce musely vyvěšovat edikty o zamýšleném zřízení živnostenských závodů, měly povinnosti vůči živnostenským soudům, když v nich měl příslušný soud sídlo, spolupůsobily při výprodejích a podávaly okresnímu úřadu před povolením podomního obchodu dobré zdání.

Další povinnosti měly obce ve věcech zdravotních. Například spolupůsobily při potírání a zamezení nakažlivých chorob a nemocí zvířecích, kontrolovaly dodržování zákonů o omezení alkoholických nápojů atd.

Ve věcech sociálních obce spolupůsobily při vyšetřování okolností důležitých pro zajištění nároků na odškodné z úrazového pojištění dělníků, usnadňovaly úkony dozorcích orgánů ochrany mládeže při zamezování práce dětí, spolupůsobily při provádění zákona o státním příspěvku k podpoře nezaměstnanosti a zákona o stavebním ruchu atd.

V komunálních záležitostech obce udržovaly za náhradu průtahy státních silnic, odklízely a spolupůsobily při provádění zákona o silničním fondu.

Další povinnosti měly obce ve věcech daňových. Musely např. podporovat příslušné úřady v záležitostech pozemkové daně, daně z lihu, z piva, z cukru, z nerostných olejů, z masa atd.

Dále obce spolupůsobily při provádění zákona o poštovních holubech, při dodržování železničního řádu, při podpoře státního úřadu statistického a při přihlášení a zajišťovacích opatřeních o potulných cikánech.

Dále do přenesené působnosti obcí patřily povinnosti při sčítání lidu, věci zemědělské, měly povinnosti ve vyhošťování, honění postrkem a policejní dohlídce, při odvodech a evidenci vojenských osob při ubytování vojsk atd.⁶⁰

Další body tohoto zákona byly:

- K výkonu přenesené i samostatné působnosti obce se mohly obce sjednotit.
- Obec měla být zastupována voleným zastupitelstvem.
- Jen členové obce byli oprávněni k výkonu aktivního i pasivního volebního práva.
- Pasivní volební právo měl jen ten, kdo měl volební právo aktivní, byl rakouský státní občan a byl starší 24 let.

---

⁶⁰ SCHELLE, Karel. *Vývoj veřejné správy v letech 1848- 1990*. Eurolex Bohemia, Praha, 2005. s. 55-58.

- Obecní představenstvo bylo v záležitostech obce výkonným orgánem a obecní výbor usnášející a dohlížející orgán.
- Představenstvo za své jednání odpovídalo obci a v přeneseném okruhu působnosti vládě.
- K rozhodnutí byla potřeba absolutní většina usnášení schopného počtu přítomných zastupitelů. Všechna jednání výboru byla veřejná, obzvláště když se jednalo o jednání o účtech a rozpočtu.
- Obecní výbor mohl rozhodnout o zavedení přírážek k přímým daním a potravní dani nebo o vybírání jiných dávek a poplatků k úhradě nepokrytých částí obecních výdajů.
- Dozor nad obcemi vykonávala státní správa a v případě překročení pravomoci mohlo být zastupitelstvo rozpuštěno.⁶¹

„O samostatnou a přenesenou působnost se dělily obecní výbor a představenstvo obce, složené ze starosty, jeho náměstků a obecních radních.

Obecní výbor byl orgán, který se usnášel a dozíral, neměl však výkonnou moc. Měl působnost nařizovací, rozhodovací, organizačně- správní a poradní.“⁶²

Nařizovací působnost se vztahovala například na výkon policie. Ovšem jen pokud nebyl svěřen státním orgánům a výbor mohl v tomto případě v mezích zákonů vydávat policejní nařízení jako například: řád požární policie, řád tržní, silniční, zdravotní, řád pro žebrotu atd.

Rozhodovací působnost se vztahovala na stížnosti na opatření učiněná představenstvem v oboru samostatné působnosti a stížností v disciplinárních věcech obecních zaměstnanců.

Do působnosti organizačně správní patřila volba starosty, náměstků a ostatních členů představenstva, členů ostatních komisí obecním výborem. Dále obecní výbor projevoval souhlas s registrací na členství v obecním výboru, představenstvu a komisích, uznával zákonné důvody pro odmítnutí volby, stanovil počet komisí a jejích členů, prováděl doplňovací volbu starosty atd.⁶³

„Pokud se týká působnosti poradní, výbor musel podávat dobrá zdání, požádal-li o ně okresní politický úřad nebo ve věcech samostatné působnosti zemský úřad a musel vysvětlit okresnímu politickému úřadu nebo zemskému výboru o svých předložených usneseních, čeho

⁶¹ KLADIWA, Pavel. *Lesk a bída obecních samospráv Moravy a Slezska 1850-1914, 1. díl- Vývoj legislativy*. Filozofická fakulta Ostravské univerzity, Ostrava, 2007. s. 23-24.

⁶² SCHELLE, Karel. *Vývoj veřejné správy v letech 1848- 1990*. Eurolex Bohemia, Praha, 2005. s. 58.

⁶³ Tamtéž. s. 58.

bylo třeba.⁶⁴ Obecní představenstvo bylo v obecních záležitostech výkonným a správním orgánem. Skládalo se ze starosty, náměstků a radních.

Po revoluci roku 1848 bylo hned v provizorním zákoně č. 170/1849 ř. z. řečeno, že některá města dostanou zvláštní statuty a nebudou se řídit obecním zřízením. Na Moravě to bylo například Brno, Olomouc a Opava. Jako sídla budoucích krajských vlád dostaly hned roku 1850 vlastní obecní zřízení, nebo-li statuty. Císařský patent o obecním zřízení později uvedl, že o zvláštní statut mohou požádat města prostřednictvím zemské politické správy u ministerstva vnitra.

Právo měst žádat o zvláštní statut zachovával i rámcový říšský zákon o obecním zřízení č. 18/1862 ř. z. a udělení tohoto statutu vyhradil zemskému sněmu.⁶⁵

„Statutární města tvořila zvláštní skupinu obcí, která se vyznačovala několika typickými znaky. Tak především zřízení a působnost každého tohoto jednotlivého města byly upraveny zvláštním zemským zákonem a tyto obce nebyly podrobeny všeobecným obecním zřízením platným pro příslušnou zemi. (...) Nejdůležitějším znakem statutárních měst bylo, že jejich působnost byla mnohem širší než působnost venkovských obcí, poněvadž zahrnovala i působnost politického úřadu, první instance, tedy okresního hejtmanství. Politickou správu tedy v těchto městech vykonávaly obecní orgány, a to v přenesené působnosti. Pokud obstarávaly obecní orgány politickou správu, byly nazývány magistráty.“⁶⁶

Magistráty oproti okresním hejtmanstvím byly organizovány podle kolegiálního principu a purkmistr měl jako předseda magistrátu pouze právo zastavit usnesení, které se přičilo zákonu. Statutárním městům mohla vláda odejmout pravomoc politického úřadu první instance, aniž by tím došlo k deklasifikaci obce a jejímu podrobení všeobecnému obecnímu zřízení.

Jedním z důležitých znaků, který odlišoval statutární města od ostatních obcí, bylo to, že volba starosty vyžadovala potvrzení panovníkem. Dalším rozdílem bylo, že statutární města, na rozdíl od ostatních měst, podléhala bezprostředně zemskému politickému úřadu, respektive zemskému výboru.⁶⁷

---

⁶⁴ Tamtéž. s. 59.

⁶⁵ Tamtéž. s. 59-60.

⁶⁶ Tamtéž s. 60.

⁶⁷ SCHELLE, Karel. *Kapitoly z dějin státní správy*. Masarykova univerzita, Brno, 1992. s. 38-39.

4 Volební právo

4.1 Volby do říšské rady

Přechod k ústavnímu zřízení v Rakousku měl zajistit v březnu 1848 císařský Konstituční patent. Ten počítal s vytvořením říšského zastupitelského sboru, ale měl být složen z delegací stavovských sněmů. O zástupce měšťanstva měly být rozšířeny jen zemské sněmy. První normou, která formovala zastupitelský systém v Rakousku, byla Pilersdorfova ústava, vydaná v dubnu roku 1848. Tato oktrojovaná ústava měla být pouze prozatímní a měla platit pro rakouské a české země, Dalmácii a Halič. Uhry a Lombardsko-Benátské království byly vyňaty. Zemská zastupitelstva podle ní byla jen samosprávnými orgány bez zákonodárné moci.⁶⁸

Zákonodárnou moc měl mít dvoukomorový říšský sněm. Měl se skládat ze senátu, který měl mít 200 členů a měli v něm zasedat princové císařského domu a doživotní členové jmenovaní císařem bez ohledu na stav a rod a také 150 zástupců velkostatkářů. Druhá komora měla mít 383 poslanců.⁶⁹ Volení členové obou komor rady měli mít mandát na pět let a měli být voleni nepřímou, prostřednictvím volitelů.

Říšský sněm měl dostat charakter ústavodárného shromáždění a panovník slíbil, že mu bude ústava předána k projednání. Po vlně politických bouří byl parlament změněn na jednokomorový. Nejprve byl vydán v květnu 1848 prozatímní volební řád, který vylučoval z volebního práva všechny muže, kteří žili z týdenní nebo denní mzdy, služebnictvo a také osoby žijící z příspěvků veřejných dobročinných ústavů. Ministerský výnos z konce května pak dal volební právo skoro všem mužům starším 24 let, pokud nebyli v pracovním poměru jen na dobu určitou. Dále byl zrušen Senát. Volby byly nepřímé a na 500 voličů připadal jeden na venkově a ve městě dva volitelé. Poslanci byli voleni podle zásady absolutní většiny hlasů a byla požadována účast alespoň tří čtvrtin.⁷⁰ V červenci se podle tohoto volebního řádu vytvořil jednokomorový říšský sněm. Měl 383 poslanců a z toho bylo 92 rolníků a po dalších revolučních bouřích přesídlil do Vídně. Kroměříšský sněm vypracoval projekt, podle kterého se měl říšský sněm skládat z komory lidu a komory zemí. Do lidové komory se mělo volit přímo, měla mít 380 poslanců a měli být voleni na tři roky. V komoře zemí mělo být z každé země šest poslanců a navíc ještě jeden zástupce z každého kraje. Celkem měla mít 115 členů.

⁶⁸ KREJČÍ, Oskar. *Kniha o volbách*. Victoria Publishing, Praha, 1994. s. 59.

⁶⁹ HLEDÍKOVÁ, Zdeňka, JANÁK, Jan, DOBEŠ, Jan. *Dějiny správy v Českých zemích od počátků státu po současnost*. Lidové noviny, 2007. s. 244.

⁷⁰ KREJČÍ, Oskar. *Kniha o volbách*. Victoria Publishing, Praha, 1994. s. 60.

84 poslanců mělo být ze zemí a 31 z krajů. Do této komory byli voleni na šest let. Aktivní volební právo měli občané Rakouska starší 24 let, kteří platili 5 zlatých přímé daně nebo stejně vysoké pachtovné nebo nájemné. Pasivní volební právo měli rakouští občané starší 28 let, kteří bydlí alespoň jeden rok v říši. Poslanci v komoře zemí museli být starší 33 let. Projekt této ústavy ale nikdy nenabyl právní moci, protože ústavodárný sněm byl násilím rozpuštěn Schwarzenbergovou vládou v březnu 1849.⁷¹

V březnu 1849 byla vydána tzv. Stadionova ústava, která počítala s dvoukomorovým říšským sněmem a měla platit pro celou monarchii. K jednotnému zastoupení říše byl určen dvoukomorový říšský sněm. Dolní sněmovnu měli volit občané, okruh lidí, kteří mohli volit, byl ovšem proti dubnové ústavě zúžen díky výšce daňového cenzu. Horní komora měla být volena zemskými sněmy a částečně také největšími berními poplatníky v jednotlivých zemích. Určit podrobnosti měl volební řád, ale ten nikdy nebyl vydán, protože Stadionova ústava padla dříve.⁷²

Porážka Rakouska v bitvě u Solferina roku 1859 vedla k návratu k zastupitelské demokracii a na začátku bylo přijetí kuriového systému. Jeho právní úpravu představuje Schmerlingova únorová ústava z roku 1861. Ta měla realizovat ústavní záměry tzv. Říjnového diplomu, který byl vydán roku 1860. Zákonodárnou moc měla mít podle Schmerlingovy ústavy dvoukomorová říšská rada.⁷³ „*Panskou sněmovnu říšské rady tvořili doživotně zletilí princové císařského domu, císařem jmenovaní dědiční členové z řad vysoké aristokracie, arcibiskupů a biskupů s titulem knížecím, ale také členové jmenovaní císařem „na základě zásluh o stát nebo církve, vědu nebo umění“.*“⁷⁴ Do poslanecké sněmovny se poslanci vybírali většinovým volebním systémem a využívala se zásada absolutní většiny. Podle prosincové ústavy z roku 1867 začala platit zásada relativní většiny.

Do poslanecké sněmovny byli lidé voleni zemskými sněmy na šest let ve třech kuriích:

1. Kurie velkostatkářská
2. Kurie městských a průmyslových center
3. Kurie venkovských obcí

Voliči ve velkostatkářské kurii se dělili na dva sbory. Na držitele fideikomisních statků, které byly zapsány v manských nebo zemských deskách a na ostatní velkostatkáře. Volebním okresem byla celá země. Pro druhou kurii byly zřízeny volební okresy ve vybraných městech.

---

⁷¹ Tamtéž. s. 60-61.

⁷² HLEDÍKOVÁ, Zdeňka, JANÁK, Jan, DOBEŠ, Jan. *Dějiny správy v Českých zemích od počátků státu po současnost*. Lidové noviny, 2007. s. 244.

⁷³ KREJČÍ, Oskar. *Kniha o volbách*. Victoria Publishing, Praha, 1994. s. 62-63.

⁷⁴ Tamtéž. s. 63.

Volil se jeden až tři poslanci. V kurii venkovských obcí se volili jeden nebo dva poslanci. Volba byla veřejná.

Říšská rada měla být původně širší a užší. V širší mělo být 343 poslanců a měla se zabývat záležitostmi celé říše, ale nikdy nebyla zřízena, protože s tím nesouhlasili Maďaři. V užší radě mělo být poslanců 203 a měla řešit jen záležitosti Předlitavska. Po Rakousko-Uherském vyrovnání změnila prosincová ústava z roku 1867 užší říšskou radu na říšskou radu pro království a země na říšské radě zastoupené. Poté vznikly delegace, které měly být společným zastupitelským orgánem. Delegace předlitavská i Uherská měly šedesát členů. V červnu 1863 zahájili poslanci českého zemského sněmu bojkot říšské rady, který trval 16 let. Od únorové až do prosincové ústavy jmenoval předsednictvo poslanecké sněmovny císař. Poté začali předsednictvo volit sami poslanci.

Přímé volby do říšské rady zavedla dubnová ústava z roku 1873. Další změnou, kterou tato ústava přinesla, bylo zavedení čtvrté volební kurie. Tou byla kurie obchodních a živnostenských komor.⁷⁵ „*V té době volili v kurii velkostatkářského držení deskového statku ti, kdo platili reálné daně nejméně 200 zlatých; v kurii obchodních a živnostenských komor bylo podmínkou členství v těchto komorách; v kurii městské a venkovské pak byla podmínkou příslušnost do prvního nebo druhého obecního voličského sboru či placení 10 zlatých přímých daní. Ve venkovské kurii nadále volby probíhaly nepřímou, přičemž na jednoho volitele připadlo 500 voličů.*“⁷⁶ Počet poslanců říšské rady se touto reformou zvýšil na 353 (85 velkostatkářů, 116 poslanců za města a průmyslová místa a 21 zástupců obchodních a živnostenských komor).⁷⁷ Kurie obchodních a živnostenských komor zůstala na zemských sněmech spojena s kurií městských a průmyslových center. Velké změny přivedla do volebního práva Taaffeova reforma z října roku 1882, která snížila hranici volebního cenzu z 10 na 5 zlatých. Daňový cenzus byl poté ještě jednou snížen roku 1896 zákonem č. 226 ř. z. na 4 zlaté.⁷⁸

Badeniho reformou z června roku 1896 byl počet poslanců zvýšen na 425 a byla zavedena pátá kurie- všeobecná volební kurie. Byla to kurie bez majetkového a daňového cenzu a dávala volební právo mužům starším 24 let, kteří bydleli alespoň půl roku v místě, kde se konaly volby. Pasivní volební právo měli muži starší 30 let. V této kurii mohli volit i

⁷⁵ KREJČÍ, Oskar. *Kniha o volbách*. Victoria Publishing, Praha, 1994. s. 63-65.

⁷⁶ Tamtéž. s. 65.

⁷⁷ HLEDÍKOVÁ, Zdeňka, JANÁK, Jan, DOBEŠ, Jan. *Dějiny správy v Českých zemích od počátků státu po současnost*. Lidové noviny, 2007. s. 262.

⁷⁸ KREJČÍ, Oskar. *Kniha o volbách*. Victoria Publishing, Praha, 1994. s. 65- 67.

lidé, kteří už měli právo volit v některé jiné kurii- volební právo nebylo rovné. V páté kurii probíhaly volby nepřímou, pokud nebylo stanoveno v zemských řádech jinak.⁷⁹

„Kuriový systém byl jedním z mnoha projevů volebních cenzů, které před prosazením všeobecného a rovného hlasovacího práva určovaly podmínky pro nabytí některých občanských a politických práv.“⁸⁰ V monarchii můžeme najít 6 hlavních cenzů.

Prvním z nich byl stavovský cenzus, který privilegoval určité vrstvy obyvatel. Druhý byl národnostní cenzus. Ten zvýhodňoval německé občany před slovanskými. Cenzus pohlaví přiznával aktivní volební právo v době fungování kuriového systému jen mužům, výjimku tvořily ženy, které měly v držení nějaký velkostatek. Další byl majetkový cenzus, podle kterého mohli volit jen muži, kteří platili více jak 10, posléze 5 a nakonec 4 zlaté daně. Podle cenzu věku a pobytu bylo aktivní volební právo stanoveno od 24 let a pasivní od 30 let a cenzus pobytu vyžadoval, aby daný volič žil v obci minimálně půl roku před volbami. Posledním cenzem byl cenzus prostřednictvím daňové geometrie.⁸¹

„Zákony č. 15, 16 a 17 z ledna 1907 zavedl císař „s přivolením obou sněmoven říšské rady“ všeobecné, rovné, tajné a přímé volební právo pro muže nad 24 let pro volby do poslanecké sněmovny říšské rady. Pasivní volební právo zůstalo mužům nad 30 let. Prostřednictvím zemského zákonodárství byla stanovena volební povinnost.“⁸² Touto reformou byl zrušen kuriový systém a daňový cenzus. Volební systém zůstal i nadále většinový s potřebou absolutní většiny. Počet poslanců byl zvýšen na 516.⁸³

Podle paragrafu 7 tohoto zákona měli aktivní volební právo všichni muži starší 24 let, kteří byli státními občany království a zemí na říšské radě zastoupených, nebyli podle volebního řádu z volebního práva vyloučení a má v obci v den konání voleb alespoň jeden rok trvalé bydliště.

Z volebního práva byly vyloučeny osoby v aktivní vojenské službě, osoby v moci otcovské nebo které mají poručníka nebo opatrovníka, osoby, které požívají chudinského zaopatření z obecních nebo veřejných prostředků atd. Muži, kteří byli k volbě připuštěni, museli volit osobně. Volba pomocí plnomocníka nebo zákonného zástupce nebyla možná. V Dolních a Horních Rakousích, ve Slezsku, na Moravě, v Krajině, Bukovině a Solnohradsku

---

⁷⁹ HLEDÍKOVÁ, Zdeňka, JANÁK, Jan, DOBEŠ, Jan. *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*. Lidové noviny, 2007. s. 262.

⁸⁰ KREJČÍ, Oskar. *Kniha o volbách*. Victoria Publishing, Praha, 1994. s. 67.

⁸¹ Tamtéž. s. 67-68.

⁸² Tamtéž. s. 70.

⁸³ Tamtéž. s. 70-71.

bylo povinné volení. To znamenalo, že každý, kdo byl k volbě oprávněn, musel svůj hlas odevzdat a mohl k tomu být donucen. V království českém tento zákon nebyl.

Pasivní volební právo, právo být volen, měl každý muž starší 30 let, byl nejméně od tří let státním občanem království a zemí na říšské radě zastoupených a má aktivní volební právo.

Volby byly buď všeobecné, nebo doplňovací. Všeobecné se vypisovaly v celém obvodu království a zemí na říšské radě zastoupených a doplňovací se oznamovaly úředními listy zemskými a plakáty v obcích volebního okresu.⁸⁴

4.2 Volby do českého zemského sněmu

V květnu 1848 vypsala guberniální ředitel volby do českého zemského sněmu. Velkostatkáři měli být voleni v pěti skupinách po čtyřech zástupcích. Vedle nich měli zasednout zástupci měst a obcí. Města měla mít 81 poslanců a venkovské obce 210. Poslancem zemského sněmu měl být i rektor pražské univerzity a jeden zástupce z každé fakulty. Volební právo měli ve městech všichni měšťané a na venkově všichni, kteří platili nějakou daň. Volby byly vykonány v polovině června, ale Vídeňská vláda zamítla žádost o svolání sněmu a to vlastně až do roku 1861.

Stavovské zemské sněmy byly zrušeny v březnu 1849 Stadionovou ústavou. Neuherské země měly obdržet vlastní zemská zřízení se sněmy, které měly být voleny přímou volbou. V prosinci 1849 byla vydána oktrojovaná zemská zřízení pro Čechy, Moravu a Slezsko. Český zemský sněm měl mít 220 poslanců. Toto však nikdy nevstoupilo v platnost, protože Stadionova ústava byla zrušena Silvestrovskými patenty roku 1851.

Zemský sněm rozpouštěl i svolával císař a měl šestileté volební období. Součástí únorové ústavy z roku 1861 byl i volební řád do zemských sněmů. Podle této ústavy měly mít sněmy pouze jednu komoru a skládat se ze čtyř kurií- velkostatkářské, kurie obchodních a živnostenských komor, průmyslových měst a venkovských obcí. V kurii venkovských obcí byl daňový cenzus nejdříve deset zlatých ročně, po Taaffeho reformě byl snížen na pět zlatých a roku 1901 na čtyři zlaté. Aktivní volební právo měli muži od 24 a pasivní od 30 let. Sněm měl mít 241 poslanců.⁸⁵

---

⁸⁴ BAXA, Bohumil. *Říšská rada*. Josef Vilímek, Praha, 1917. s. 22- 25

⁸⁵ KREJČÍ, Oskar. *Kniha o volbách*. Victoria Publishing, Praha, 1994. s. 73-77.

Čeští federalisté oslovili v lednu 1862 dr. Pražáka s požadavkem, aby na Moravě podporoval jejich úmysl zřídit generální, společný česko-moravský sněm, ale to se nikdy neuskutečnilo.⁸⁶

Velkostatkáři měli volební právo, pokud byli zapsáni do zemských desek a platili daň 250 zlatých a minimálně 200 zlatých muselo být z pozemkové daně.⁸⁷ Velkostatkářský voličský okres měl dva sbory a celé Čechy byly jedním volebním okresem. Volilo se v Praze. Za svěrenecké velkostatky bylo voleno 16 a za nezávázané 54 poslanců.⁸⁸

V městské kurii mohli volit všichni, kdo měli volební právo do obecních orgánů. V Čechách a na Moravě měly volební právo do zemských sněmů i tzv. honorace.

Volební okresy ve venkovské kurii spojovaly několik soudních okresů a volilo se zde nepřímou, prostřednictvím volitelů.⁸⁹

„V kurii obchodních a živnostenských komor každá komora tvořila samostatný volební sbor či okres. Tato kurie vlastně plnila obdobnou funkci mezi voliči měst, jakou mělo rozdělení velkostatkářské kurie na dva voličské sbory. Volební právo příslušelo členům uvedených komor a s výjimkou Slezska i jejich náhradníkům.“⁹⁰

Roku 1871 schválil panovník tzv. fundamentální články. Bylo to 18 článků, které měly zajistit Českému království zajistit státoprávní samostatnost. Současně s nimi český sněm připravil připomínky k návrhu nového volebního řádu. Podle vládního návrhu měl být sněm rozšířen na 245 poslanců. Z toho 5 měli být virilisté. Velkostatkáři měli mít i nadále 70 poslanců. Kurie velkého průmyslu, která měla nahradit kurii obchodních a živnostenských komor, měla mít osm poslanců. Kurii měst mělo zastupovat 72 poslanců a kurie venkovských obcí měla mít 90 poslanců. Čeští poslanci požadovali, aby byl celkový počet poslanců zvýšen na 262. Města měla mít 73 poslanců a venkovské obce 106.

Fundamentální články byly spolu s osnovou volebního řádu a s návrhem zákona na ochranu národností v Čechách, jednohlasně schváleny na českém zemském sněmu. Odmítnutí fundamentálních článků přišlo z Vídně koncem října, i když byly panovníkem předem odsouhlaseny.⁹¹

---

⁸⁶ LIŠKOVÁ, Marie. *Slovník představitelů zemské samosprávy v Čechách v letech 1861-1913*. Státní ústřední archiv v Praze, 1994. s. 4.

⁸⁷ KREJČÍ, Oskar. *Kniha o volbách*. Victoria Publishing, Praha, 1994. s. 77.

⁸⁸ LIŠKOVÁ, Marie. *Slovník představitelů zemské samosprávy v Čechách v letech 1861-1913*. Státní ústřední archiv v Praze, 1994. s. 5.

⁸⁹ Tamtéž. s. 77-78.

⁹⁰ KREJČÍ, Oskar. *Kniha o volbách*. Victoria Publishing, Praha, 1994. s. 78.

⁹¹ Tamtéž. s. 82-83.

4.3 Volební právo do obcí

Počátky obecního zřízení byly v roce 1848, kdy revoluce, které probíhaly v Evropě, vedly ke konci feudalismu i v habsburské monarchii. „*Vytvořením územních samosprávných útvarů se sledovalo vyvolání zdání spravedlivého uspořádání státu, v němž by obyvatelstvu určitých místních svazků byla dána možnost, aby nezávisle na vlastní státní správě si vyřizovalo určité věci samo. Zásadně tyto útvary místní samosprávy měly plnit úkoly obhájců národních zájmů a potřeb proti rakouským byrokratickým z Vídně řízeným, státním orgánům. Hlavní zásady samosprávy se objevily již v návrhu kroměřížské ústavy, kde se jako nezadatelná práva obce prohlašovala svobodná volba zástupců, přijímání členů do obecního svazku, správa vlastního jmění a výkon místní policie, zveřejňování výsledků místního hospodářství a zpravidla veřejnost jednání. Tyto zásady přešly i do oktrojované březnové ústavy z roku 1849.*“⁹²

V tzv. Stadionově obecním zřízení, které bylo vydáno 20. března 1849, se objevily obce místní, okresní a krajské. Podle něj každé území i každý občan příslušeli k nějaké katastrální obci. Platit ovšem začaly jen předpisy, týkající se obcí místních a volby do obcí byly uskutečněny podle instrukce vydané 8. dubna 1850.⁹³ Byly to volby vůbec první a na příštích deset let zůstaly také volbami jedinými. Termín voleb v roce 1853 byl nejdříve posunut a v únoru 1854 vyšlo nařízení, které stávajícím zastupitelům mandáty prodlužovalo.⁹⁴

„*Obecní samospráva začala dostávat poněkud jinou podobu, než jak se předpokládalo v roce 1849. České podnikatelské kruhy ztratily v samosprávě získané pozice. Když skončilo funkční období obecních výborů, zvolených v roce 1850, byl jejich mandát prodloužen výnosem ministerstva vnitřní č. 46/1854 ř. z., až do zavedení nového obecního zřízení.*“⁹⁵

Volební právo měli měšťané a dále také z příslušníků obce- duchovní, státní úředníci, veřejní učitelé, osoby s akademickým titulem a důstojníci. Ženy- plátkyně daní- měly také volební právo, vykonávat ho ovšem mohly jen prostřednictvím plnomocníka.⁹⁶

„*K výrazným zásahům do samosprávné soustavy došlo v období bachovského absolutismu v souvislosti s reorganizací politické správy, mající za následek podstatné okleštění její pravomoci. Po vydání tzv. silvestrovských patentů totiž vznikla otázka, jak nově*

⁹² SCHELLE, Karel. *Vývoj volebního práva do obecních orgánů*. Masarykova univerzita, Brno, 1994. s. 3.

⁹³ Tamtéž. s. 4.

⁹⁴ KLADIWA, Pavel. *Lesk a bída obecních samospráv Moravy a Slezska 1850-1914, 1. díl- Vývoj legislativy*. Filozofická fakulta Ostravské univerzity, Ostrava, 2007. s. 18.

⁹⁵ SCHELLE, Karel. *Vývoj volebního práva do obecních orgánů*. Masarykova univerzita, Brno, 1994. s. 4.

⁹⁶ KLADIWA, Pavel. *Lesk a bída obecních samospráv Moravy a Slezska 1850-1914, 1. díl- Vývoj legislativy*. Filozofická fakulta Ostravské univerzity, Ostrava, 2007. s. 17.

uspořádat císařství, jestliže do té doby prosazované konstituční principy demokracie vídeňská vláda hodlala zcela opustit.“⁹⁷

„Obecní samospráva pak měla být postavena na nový základ, jenž měl tvořit obecní řád z roku 1859, který však kromě ustanovení o domovském právu pro rakouské země nikdy nenabyl účinnosti.“⁹⁸

Podle Bachova obecního řádu se měly rozlišovat obce městské a venkovské a počítal, na rozdíl od Stadionových principů, i se samostatnými velkostatkami.⁹⁹ Každý velkostatkář mohl kdykoli vystoupit z obecního svazku a osamostatnit se. Tento zákon jim zaručoval postavení virilistů- nevolených členů sboru. Volební právo dále také rozšířil i na právnické osoby.

Důsledkem Rakouské porážky v bitvě u Solferina roku 1859 se zhroutil absolutismus a to vedlo mimo jiné k dalšímu přebudování státní správy.¹⁰⁰

Zásadním bodem pro samosprávu v monarchii bylo vydání Říjnového diplomu 20. října 1860 a únorové ústavy roku 1861.¹⁰¹

*Obnovení konstitučního režimu umožnilo doplnit rakouský státní aparát také o zastupitelské organizace na úrovni obcí a okresů. Po vydání Říjnového diplomu bylo totiž nutné uvolnit byrokratické řízení i v místní správě. Došlo proto k obnovení samosprávných institucí zatím na podkladu dosud formálně nezrušeného Stadionova obecního zřízení, zároveň byla provedena příprava voličských seznamů a vypsány obecní volby.*¹⁰²

*V březnu 1862 potom došlo k vydání nového říšského obecního zákona č. 18 ř. z., kterým se vyměřovala základní pravidla, podle nichž měly být uspořádány obecní věci. V letech 1863-1864 potom došlo k vydání příslušných zemských zákonů upravujících obecní zřízení v příslušných zemích.*¹⁰³

Volební řád pro České království z 16. dubna 1864 č.7 z. z. přiznává volební právo osobám, které mají určité veřejné postavení (tzv. honorace) nebo osobám, které platí přímou daň v určité výši. Požadavkem, který musel splňovat každý volič, bylo rakouské státní občanství. To bylo vyžadováno u všech fyzických osob. Jak u honorací, tak u poplatníků.¹⁰⁴

---

⁹⁷ SCHELLE, Karel. *Vývoj volebního práva do obecních orgánů*. Masarykova univerzita, Brno, 1994. s.4.

⁹⁸ Tamtéž. s. 5.

⁹⁹ Tamtéž. s. 5.

¹⁰⁰ Tamtéž. s. 5.

¹⁰¹ Tamtéž. s. 7.

¹⁰² Tamtéž. s. 7.

¹⁰³ Tamtéž. s. 7-8.

¹⁰⁴ MEISSNER, Alfred. *Jak se volí do obcí v Čechách (mimo Liberec a Prahu)*. Praha, 1909. s. 1-2.

Okolností, která z volebního práva vylučovala, byla příslušnost k vojenskému sboru. Toto ustanovení mělo dvě výjimky. Sloužící důstojníci měli volební právo, pokud byli virilisty, tedy pokud platili alespoň jednu šestinu všech daní předepsaných v obci. Ti ale museli volit pomocí plnomocníka. Dále mohli volit vojenské osoby, které byli na odpočinku nebo v záloze. Pokud byli povoláni do služby, volební právo ztratili.

Další okolností, která vylučovala z volebního práva, bylo odsouzení pro trestný čin. Tato osoba musela být odsouzena za jakýkoli zločin nepolitický. Politické trestné činy byly: velezrada, podílení se na velezradě, rušení veřejného pokoje, povstání, vzpoura a veřejné násilí proti úřední osobě, veřejné násilí, zabití, souboj, nadřzování v některém z trestných činů a nadřzování zběhovi. Z volebního práva byly vyloučeny osoby, které byly usvědčeny z krádeže, zpronevěry nebo podvodu, nebo spolupráci na nich. Dalšími zločiny byla lichva, maření exekuce, přečiny uvedené v zákoně o ochraně volební a shromažďovací svobody.¹⁰⁵

Další okolnosti vylučující z volebního práva byly nezaplacení obecních dávek, konkursní řízení, nesložení obecních účtů, bezdůvodné odmítnutí zastávat úřad obecního výboru.¹⁰⁶

4.3.1 Volební právo honorací

Honorace je název pro osoby, kterým je přiznáno volební právo na základě jejich postavení, nebo hodnosti.

Patří k nim podle paragrafu 1 volebního řádu následující osoby:

1. Čestní občané
2. z příslušníků
  - a) měšťané
  - b) duchovní všech křesťanských vyznání
  - c) úředníci dvorští, státní, zemští a úředníci veřejných fondů
  - d) důstojníci na odpočinku
  - e) sloužící nebo penzionované strany vojenské bez důstojnického titulu (pokud nepřísluší k žádnému vojenskému sboru např. vojenští inženýři, duchovní, kontrolní úředníci)
  - f) doktoři rakouských univerzit

---

¹⁰⁵ Tamtéž. s. 51- 56.

¹⁰⁶ Tamtéž. s. 51.

g) ředitelé, profesori a učitelé

1. Čestní občané

Obec má právo jmenovat čestným občanem jakéhokoli muže, který je rakouským státním občanem. Jmenovat ho může obecní zastupitelstvo a je třeba souhlas dvou třetin všech členů.¹⁰⁷

2. Příslušníci

Tyto osoby patří mezi honorace pouze v případě, že jsou příslušníky obce. Pokud nejsou, mají volební právo pouze v případě, že mají v obci předepsanou nějakou přímou daň v určité výši.

Domovské právo se získalo narozením, provdáním se za příslušníka obce, dosažením veřejného úřadu nebo přijetím do obecního svazku. Manželské děti měly domovské právo v obci, ve které měl domovské právo otec. Nemanželské děti měly domovské právo v obci, ke které příslušela v době porodu matka.¹⁰⁸

4.3.2 Volební právo poplatníků

Poplatníky mohou být nejen osoby fyzické, ale také osoby právnické. Volební řád z 16. dubna 1864 dává volební právo těm příslušníkům obce, kteří jsou rakouskými občany a ze své nemovitosti, živnosti nebo příjmu platí přímou daň.¹⁰⁹

Obecní zřízení rozlišovalo mezi členy obce (Gemeindeglieder) a cizími (Fremde). Členy obce byli sousedé (neboli měšťané) a příslušníci obce. Měšťany byli lidé, které obec za měšťany formálně uznala a plátcí stanovené výše přímých daní.¹¹⁰ „*Obecní příslušníci byli ti, kdo byli narozením nebo přijetím do obecního svazku příslušní do obce.*“¹¹¹ „*Přespolní byli všichni ostatní obyvatelé obce, kteří nebyli občany. Neměli volební právo, nemohli mluvit do obecního hospodářství a za jistých okolností mohli být obecním výborem z obce vypovězeni*“.¹¹²

---

¹⁰⁷ Tamtéž. s. 2-4.

¹⁰⁸ Tamtéž. s. 6-7.

¹⁰⁹ Tamtéž. s. 27.

¹¹⁰ KLADIWA, Pavel. *Lesk a bída obecních samospráv Moravy a Slezska 1850-1914, 1. díl- Vývoj legislativy*. Filozofická fakulta Ostravské univerzity, Ostrava, 2007. s. 17.

¹¹¹ Taktéž. s. 17.

¹¹² SCHELLE, Karel. *Vývoj volebního práva do obecních orgánů*. Masarykova univerzita, Brno, 1994. s. 8.

Podle posledního odstavce paragrafu jedna volebního řádu měli volební právo také právnické osoby, což byly obchodní společnosti, tuzemské korporace, těžířstva, nadace, akciové společnosti a ústavy, pokud platily v obci přímou daň z nemovitosti, živnosti nebo příjmu. Právnické osoby musely volit pomocí plnomocníka.¹¹³

4.3.3 Výkon volebního práva

Podle pátého paragrafu volebního řádu musí každý volič své volební právo vykonávat osobně, ale připouští nějaké výjimky.¹¹⁴

Volební právo pomocí zákonného zástupce vykonávali nesvéprávní, což byli děti, osoby, které nedosáhly věku 7 let, nedospělí- nedosáhli 14 let a nezletilí, kteří nedosáhli 24 let. Nezletilí mohli volit osobně, pokud byli soudně prohlášeni za zletilé. Nesvéprávními byli ti, kdo byli soudně prohlášeni za šílené a blbé a dále marnotratníci, kteří byli soudně dáni pod kuratelu. Zákonným zástupcem těchto osob byl jejich otec, a pokud neměli otce, tak jim soud určil opatrovníka.¹¹⁵

Pomocí zákonného zástupce musely volit také právnické osoby. Zástupce státu, země nebo veřejného fondu se musel prokázat plnou mocí, kterou vyhotovily příslušné správní orgány. Právnické osoby mohla zastupovat buď osoba, která je zastupovala navenek, nebo zřídily plnomocníka. Pokud měla volební právo obec, zastupoval ji starosta.¹¹⁶

Pomocí plnomocníka museli volit svéprávné ženy, sloužící důstojníci a vojenské strany s důstojnickým titulem. Plnomocníkem mohl být kdokoli, ale musel se prokázat plnou mocí. Pomocí plnomocníka musely volit i ženy, které byly soudem prohlášeny za zákonného zástupce svého dítěte. Ženy, které díky svému společenskému postavení patřily k honoraci, mohly volit osobně. Sloužící důstojníci a vojenské strany s titulem důstojnickým měli volební právo pouze, pokud to byli virilisté.

Dále se plnomocníkem mohly nechat zastupovat osoby, které v obci provozovaly živnost, vlastnily v ní nemovitost a bydliště měly v jiné obci nebo osoby, které byly v obci nepřítomné, kvůli obecním nebo veřejným záležitostem.¹¹⁷

Zákonný zástupce i plnomocník museli podle volebního řádu splňovat určité podmínky. Museli být svéprávní, mít rakouské státní občanství a nesměly u něho v den volby

---

¹¹³ MEISSNER, Alfred. *Jak se volí do obcí v Čechách (mimo Liberec a Prahu)*. Praha, 1909. s. 38.

¹¹⁴ Tamtéž. s. 89.

¹¹⁵ Tamtéž. s. 90-91.

¹¹⁶ Tamtéž. s. 93-95.

¹¹⁷ Tamtéž. s. 99-101.

být žádné okolnosti, které by ho vylučovaly z volebního práva. Naproti tomu plnomocník ani zákonný zástupce nemusí být sám voličem. Plnomocník mohl volit pouze za jedinou osobu. Zákonný zástupce mohl zastupovat několik osob. Zákonný zástupce musel předložit dokument, který dokazoval, že je opravdu zákonným zástupcem, to znamená poručnický nebo opatrovnický dekret nebo u manželů oddací list.¹¹⁸

Plná moc musela být vždy písemná a muselo z ní být patrné, že jde o zmocnění k volbě do obecního výboru v určité obci. Nemusel v ní být zapsán přesný den voleb ani volební sbor. Musela být vlastnoručně podepsána, a pokud bylo v obci více lidí se stejným příjmením, musela tam být zapsána ještě adresa nebo zaměstnání. Podpis nemusel být soudně ani notářsky ověřen, ani nemusela být plná moc podepsána od svědků.¹¹⁹

4.3.4 Volitelnost

„Zvoleni mohli být rakouští občané mužského pohlaví, jež měli aktivní volební právo, dosáhli 24 let věku a požívali plných občanských práv.“¹²⁰

Z volitelnosti byli vyloučeni například úředníci politických úřadů, jimž byl obecní výbor podřízený, což bylo okresní hejtmanství, místodržitelství a ministerstvo vnitra a také úředníci policejních úřadů, které se nacházely v obci. Toto vyloučení se nevztahovalo na úředníky nadřízených samosprávných úřadů. Například okresní tajemník tím pádem mohl být zvolen do obecního výboru. Mezi nevolitelné patřili i finanční úředníci okresního hejtmanství, ale ne úředníci berního úřadu.

Další, kdo byl z volitelnosti vyloučen, byli obecní zřízenci, pokud byli ve skutečné službě obecní. Říšský soud přiznal volitelnost zřízencům obecní spořitelny, pokud měla vlastní správu a jmění. Dále byli z volitelnosti vyloučeni také profesori a učitelé, kteří působili na středních obecních školách.

Volitelnost pozbyly i osoby ve svazku čeledním, což byly osoby, které bydlely ve společné domácnosti se svým zaměstnavatelem. Pokud bydlely na jednom statku, ale obývaly svůj vlastní byt například s rodinou, nebyly tyto osoby čeledí.

Dále nebyly volitelné osoby, které neměly samostatný výdělek a osoby, které požívaly chudinského opatření. Dalšími, kdo neměly volební právo, byly osoby, které byly odsouzeny

---

¹¹⁸ Tamtéž. s. 113-117.

¹¹⁹ Tamtéž. s. 118-124.

¹²⁰ KLADIWA, Pavel. *Lesk a bída obecních samospráv Moravy a Slezska 1850-1914, 1. díl- Vývoj legislativy*. Filozofická fakulta Ostravské univerzity, Ostrava, 2007. s. 32.

pro určitý trestný čin, nebo osoby, které byly pro disciplinární přečin ze zjištění sesazeny z veřejného úřadu nebo veřejné služby.¹²¹

4.3.5 Volební přípravné řízení

Členové obecního výboru i náhradníci byli voleni na tři roky. Ty se počítaly ode dne, kdy složili slib. Úřadovali ale až do té doby, dokud nebyli zvoleni noví zastupitelé. Povinností starosty bylo, aby volby připravil tak, aby noví členové výboru mohli zahájit činnost co nejdříve po uplynutí tříletého období.¹²²

„Za účelem volby obecního výboru musel starosta obce připravit seznam k volbě oprávněných členů obce, obsahující nejprve čestné voliče, pak daňové plátce s udáním výše odváděných daní a honorační voliče (voliči bez ohledu na odváděné daně).“¹²³

Poté byli voliči rozřazeni do sborů a ke každému sboru byl přiřazen stejný počet členů výboru a náhradníků. Počet náhradníků měl být roven polovině počtu členů výboru. Pro zařazení voličů do sboru bylo zapotřebí rozdělit celkovou sumu daní na tři části. Voliči, kteří platili první třetinu, patřili do prvního sboru, ti, kteří platili druhou třetinu, patřili do druhého sboru a všichni ostatní do sboru třetího.

Potom, co byli rozděleni voliči do sborů, museli se do sborů rozřadit také honore. Do prvního sboru z honore patřili například místní duchovní, dvorští, státní a zemští úředníci a úředníci veřejných fondů a důstojníci a vojenské strany s titulem důstojnickým, kteří byli v osmé nebo vyšší hodnostní třídě. Dále byli do prvního sboru zařazováni čestní občané.

Dvorští, státní a zemští úředníci, důstojníci a strany vojenské s důstojnickým titulem, kteří byli v nižší než osmé hodnostní třídě, strany vojenské bez důstojnického titulu, učitelé na obecních školách, profesori a učitelé na vyšších učilištích v obci, pokud platili nějakou daň, náleželi do druhého sboru. Pokud daň neplatili, patřili do sboru třetího. Když platili daň, která je opravňovala k volení v prvním sboru, zařadili se do prvního a nikoli do druhého.¹²⁴

Každý sbor musel mít nejméně dvakrát tolik voličů, než se volilo členů výboru a náhradníků. Pokud se stalo, že například v prvním sboru bylo méně voličů, byl sbor doplněn nejbližšími voliči z druhého sboru. Po doplnění prvního sboru se rozdělila zbylá část daní,

¹²¹ MEISSNER, Alfred. *Jak se volí do obcí v Čechách (mimo Liberec a Prahu)*. Praha, 1909. s. 135-144.

¹²² Tamtéž. s. 145.

¹²³ KLADIWA, Pavel. *Lesk a bída obecních samospráv Moravy a Slezska 1850-1914, 1. díl- Vývoj legislativy*. Filozofická fakulta Ostravské univerzity, Ostrava, 2007. s. 32.

¹²⁴ MEISSNER, Alfred. *Jak se volí do obcí v Čechách (mimo Liberec a Prahu)*. Praha, 1909. s. 157-161.

rozdělila se napůl a osoby, které platily první polovinu, se zařadily do druhého a zbytek do třetího sboru. Pokud po doplnění druhého sboru bylo málo voličů ve sboru třetím, udělaly se pouze dva sbory.¹²⁵

Po rozdělení voličů do sborů se vypsaly voličské seznamy, které musely být zvláštní pro každý sbor, a starosta je nejméně měsíc před volbami musel vyvěsit na veřejném místě, aby si je každý mohl prohlédnout a případně proti nim podat rekurs o kterém rozhodovala reklamační komise.¹²⁶

---

¹²⁵ Tamtéž. s. 161-163.

¹²⁶ KLADIWA, Pavel. *Lesk a bída obecních samospráv Moravy a Slezska 1850-1914, 1. díl- Vývoj legislativy*. Filozofická fakulta Ostravské univerzity, Ostrava, 2007. s. 33.

5 Volební právo a jeho projevy v Rychnově nad Kněžnou

5.1 Volby do říšského sněmu

První volby do říšského sněmu, ke kterým se dochovaly voličské seznamy, se konaly v roce 1870. Podle sčítání obyvatel z roku 1869 měl v té době Rychnov nad Kněžnou 6548 obyvatel¹²⁷ a z nich se 292, což je 4,45%, mohlo těchto voleb zúčastnit. Nejvíce osob, které měly volební právo, bydlelo přímo v Rychnově nad Kněžnou, ale objevují se zde i voliči z Habrové, Lomnice, Kutné Hory, Žamberka a Litomyšle.

Většina voličů byli muži, najdeme zde ale i 25 žen, 7 pozůstalostí a 4 právnické osoby- Svatohavelský špitál, „*Piaristen Collegium*“ a obuvnický a soukenický spolek. Mezi muži s volebním právem najdeme 39 příslušníků honorace, ti tedy představovali 13,35% voličů. Patřilo sem 20 úředníků, 18 mužů s akademickým titulem a jeden duchovní.

Ženy představovaly 8,56% voličů, 60% žen byly měšťanky, 24% živnostnice nebo řemeslnice, 8% obchodnice a stejné procento vdov.

Větší rozmanitost najdeme v řadách mužů, kterých bylo 217. Nejvíce jich patřilo mezi řemeslníky- živnostníky a měšťany. Oba tyto stavy měly po 65 voličích, to znamená 29,95%. Mezi živnostníky- řemeslníky se nachází například řezník, krupař, mlynář, soustružník, zámečník, pekař, kovář nebo panský kuchař. Třetím nejpočetnějším stavem jsou obchodníci, kterých bylo 44, což činí 20,27%. Dále zde bylo 19 úředníků (8,75%), 3 muži s akademickým titulem (1,38%), 3 rolníci (1,38%) a 3 nezletilí (1,38%). U čtyř mužů nebyl stav zaznamenán.¹²⁸

Další volby do říšského sněmu proběhly hned následující rok. V roce 1871 mohlo volit 282 obyvatel, což je 4,30% z celkového počtu lidí žijících v Rychnově nad Kněžnou. Nejvíce voličů žilo opět přímo v Rychnově a Habrové, jsou zde ale také zaznamenáni voliči z Litomyšle, Lipovky, Lomnice, Fridrichswaldu, Nového Bydžova, Prahy a Srbska.

Ve voličském seznamu je zapsáno 34 mužů (12,05%), kteří patřili mezi honoraci. Všichni bydleli v Rychnově nad Kněžnou. Opět se mezi nimi objevují úředníci, akademici a duchovní. Akademiků bylo 18 (52,94%), úředníků 14 (41,18%) a duchovní byli 2 (5,88%).

¹²⁷ [cit. 2015-08-21] URL: <<http://www.czso.cz/csu/sldb/pocet-obyvatel-a-domu-podle-vysledku-scitani-od-roku-1869>>

¹²⁸ *Státní okresní archiv Rychnov nad Kněžnou*, Archiv města Rychnov nad Kněžnou, inv. č. 370, sign. 1/69, kart. 99, Volby do Říšského sněmu, 1870-1911.

Najdeme zde ředitele gymnázia, rabína, profesora piaristu, kaplana, c. k. auditora na odpočinku, c. k. berního na odpočinku, c. k. okresního tajemníka nebo například lékaře.

Tento rok mohlo volit také 26 žen (9,21%). Pocházely z Rychnova nad Kněžnou, Habrové, Lomnice, Prahy a Litomyšle. 16 z nich byly měšťanky (61,54%), 7 živnostnic nebo řemeslnic (26,92%), 2 byly vdovy (7,69%) a jedna obchodnice (3,84%).

Mužů, kteří měli právo volit díky tomu, že platili dostatečně vysoké daně, bylo 209 (74,11%). Nejvíce se řadili mezi živnostníky- řemeslníky. Bylo jich 68 a patřili sem mlynáři, kožešníci, cihláři, krupaři, soukeníci, uzenáři, kováři, hostinští, pekaři, stavitelé nebo koželuzi. Představovali tak 32,53%. Druhým nejvíce zastoupeným stavem byli měšťané, kterých bylo 64 a představovali tudíž 30,62% z celkového počtu mužů.

Třetím stavem bylo 41 obchodníků, což znamená 19,62%. Dále zde najdeme 26 úředníků (12,44%), 4 muže s akademickým povoláním (1,91%), 3 rolníky a 3 nezletilé (oba 1,44%). U osmi z nich není zapsaný stav.

Ve voličském seznamu k těmto volbám najdeme také 8 pozůstalostí a 5 právnických osob- Svatohavelský špitál, soukenický a obuvnický spolek, záložnu a „*Piaristen Collegium*“.¹²⁹

Třetí volby se konaly roku 1873. Zúčastnilo se jich 249 voličů, to znamená 3,80% z 6548 obyvatel žijících v Rychnově nad Kněžnou.¹³⁰ Nejvíce jich pocházelo z Rychnova nad Kněžnou a Habrové, po jednom voliči i z Nového Bydžova, Kutné Hory, Kameničné, Lipovky, Vysokého Mýta, Marburgu a Vídně.

V tomto seznamu nenajdeme žádnou ženu a nevíme, kdo patřil mezi honoraci, protože u nikoho nejsou napsané daně, je zde 241 mužů, 4 pozůstalosti a 4 právnické osoby- Svatohavelský špitál, Mlýn soukenický, obuvnický a soukenický spolek.

Nejpočetnějším stavem byli živnostníci- řemeslníci. Bylo jich 123, což znamená 51,03%. Najdeme mezi nimi barvíře, krejčího, soukeníka, stavitele, hodináře, punčocháře, uzenáře, obuvníka, kloboučníha, zlatníka, varhanáře, lékárníka, kramáře nebo zámečníka. Úředníků bylo 39 (16,18%). Byli mezi nimi c. k. knihovní, c. k. official na odpočinku, notář, nadlesní nebo například telegrafista. Obchodníků bylo 37 (15,35%), měšťanů 17 (7,05%),

---

¹²⁹ Tamtéž.

¹³⁰ [cit. 2015-08-21] URL: <<http://www.czso.cz/csu/sldb/pocet-obyvatel-a-domu-podle-vysledku-scitani-od-roku-1869>>

mezi akademiky najdeme profesory nebo učitele a bylo jich 15 (6,22%), rolníci 4 (1,65%) a jeden duchovní (0,41%).¹³¹

Vzhledem k tomu, že volby po sobě následovaly s malým časovým odstupem, nejsou mezi nimi moc velké rozdíly. Nejvýraznějším rozdílem je, že ve voličském seznamu pro volby do říšského sněmu z roku 1873 nejsou zapsány daně a nevolila žádná žena.

5.2 Volby do zemského sněmu

Na volební právo do voleb do zemského sněmu dosáhlo v roce 1869 v Rychnově nad Kněžnou 226 občanů, což je 3,45% z celkových 6548 obyvatel, kteří tohoto roku, podle sčítání obyvatel, v Rychnově bydleli.¹³²

Nejvíce lidí pocházelo přímo z Rychnova, další byli ze Solnice, Litomyše, Žamberka, Srbska, Vídně, Prahy, Luže a Lomnice.

Mezi voliči najdeme 63 příslušníků honorace, to je 27% z celkového počtu. Čestných občanů bylo 10 (15,87%), nacházelo se mezi nimi 7 úředníků, 2 duchovní a hrabě Jan Kolowrat. Úředníků bylo 38 (60,32%), mužů s akademickým titulem 13 (20,63%), jeden živnostník a jeden duchovní (1,58%).

Ve voličském seznamu k těmto volbám do zemského sněmu je zapsáno 18 žen, to je 7,96%. Měšťanek bylo 11 (61,11%), 4 živnostnice (22,22%), 2 obchodnice (11,11%) a jedna sousedka (5,55%).

Mužů bylo 139, představovali tudíž 61,50%. 72 z nich byli měšťané- 51,79%. Živnostníků- řemeslníků a obchodníků bylo shodně po třiceti- 21,58%. Mezi živnostníky-řemeslníky najdeme hospodského, panského kuchaře, mlynáře nebo například kováře. Úředníci jsou zde zapsáni 3 (2,16%), akademici 2 (1,43%) a jeden rolník a voják (0,72%). U jednoho muže není povolání zapsáno.

V seznamu jsou zapsány i dvě pozůstalosti a 4 právnické osoby- Svatohavelský špitál, soukenický a obuvnický spolek a obec městská.¹³³

---

¹³¹ Státní okresní archiv Rychnov nad Kněžnou, Archiv města Rychnov nad Kněžnou, inv. č. 370, sign. 1/69, kart. 99, Volby do Říšského sněmu, 1870-1911.

¹³² [cit. 2015-08-23] URL: <<http://www.czso.cz/csu/sldb/pocet-obyvatel-a-domu-podle-vysledku-scitani-od-roku-1869>>

¹³³ Státní okresní archiv Rychnov nad Kněžnou, Archiv města Rychnov nad Kněžnou, inv. č. 369, sign. 1/68, kart. 99, Volby do Zemského sněmu, 1861-1909.

Další volby do zemského sněmu se konaly hned roku 1870. Ve voličském seznamu pro tento rok najdeme 242 osob, to je 3,69% z tehdejších obyvatel Rychnova nad Kněžnou. Původně jich bylo zapsáno pouze 212, ale poté bylo do seznamu dopsáno ještě 29 mužů a jedna žena. Nejsou u nich ovšem zapsané daně. Najdeme zde čtyři právnické osoby (Svatohavelský špitál, soukenický spolek, obuvnický spolek a „*Piaristen Collegium*“) a 4 pozůstalosti.

Nejvíce lidí bydlelo opět přímo v Rychnově nebo Habrové, další voliči byli z Litomyšle, Kutné Hory, Fridrichswaldu, Žamberka, Srbska, Lomnice a Lipovky.

Roku 1870 volilo 49 příslušníků honorace- 20,24%, z nich bylo 31 úředníků- 63,26% (například c. k. poštovní official, důchodní městský, tajemník okresního zastupitelstva, c. k. telegrafista), 15 mužů s akademickým titulem- 30,61% (například profesor světský, profesor piarista, lékař) 2 vojáci- 4,08% a jeden duchovní. Žen volilo 18- 7,43%, 12 z nich byly měšťanky (66,66%), 4 živnostnice- 22,22% (mlynářka, hostinská) a 2 obchodnice- 11,11%.

Na volební právo do zemského sněmu díky výšce daní dosáhlo 167 mužů. Nejpočetnější byla skupina živnostníků- řemeslníků, těch je zde zapsáno 67- 40,11%. Patřili sem například: mlynář, pekař, kovář, řezník, stavitel, soukeník, zámečnický, knihař, soustružník nebo barvíř. Druhou největší skupinou byli měšťané- 55 (32,93%), další byli obchodníci, kteří představovali 19,76% mužů, majících volební právo. Následovalo 6 úředníků- 3,59%, 3 rolníci- 1,79%, 2 akademici- 1,19% a jeden duchovní- 0,59%.¹³⁴

Poslední seznam voličů k volbám do zemského sněmu pochází z roku 1873 a zapsáno je v něm 269 voličů- 4,10% z celkového počtu obyvatel. Nejvíce jich bylo z Rychnova nad Kněžnou a z Habrové, dva z Bělohradu a po jednom voliči z Vídně, Nového Bydžova, Prahy, Kameničné, Kutné Hory, Čáslavi, Vysokého Mýta, Marburgu a Lipovky.

Mužů je zde zapsáno 200, to je 74,34% všech voličů, nejpočetnější skupinou mezi nimi jsou živnostníci- řemeslníci, kterých je 112 (56%). Najdeme mezi nimi uzenáře, obuvníka, soukeníka, krupaře, punčocháře, krejčího, truhláře nebo varhaníka, další jsou obchodníci, kterých je 44- 22%, měšťané- 20 (10%), úředníci- 13 (6,5%), akademici- 7 (3,5%) a rolníci- 4 (2%).

Žen bylo 8,17%- 18 měšťanek a 4 živnostnice. Volit mohlo také 37 příslušníků honorace (13,75%)- všichni byli muži. Nejvíce bylo úředníků- 22 (59,46%). Byli to například: c. k. listovní, c. k. okresní tajemník, c. k. official, c. k. kontrolor nebo c. k. berní kontrolor.

---

¹³⁴ Tamtéž.

Mužů s akademickým povoláním mezi nimi bylo 11 (29,72%), dále 2 duchovní (5,4%), jeden voják a jeden živnostník (2,7%).

V seznamu můžeme také najít 5 právnických osob- Svatohavelský špitál, Mlýn soukenický, obuvnický spolek, soukenický spolek, „*Piaristika Kollegium*“ a 5 pozůstalostí.

135

Volby do zemského sněmu, pro které se v Rychnově nad Kněžnou dochovaly voličské seznamy, se opět konaly s malými časovými rozestupy, ale malé rozdíly zde jsou. Prvním rozdílem je, že postupně přibývalo voličů. Ze 3,45% na 4,23%, což je rozdíl 51 lidí mezi volbami v roce 1869 a 1873, mírně narostl i počet žen. Ve volbách, které se konaly roku 1869, převažovali měšťané, v dalších už převládali živnostníci a řemeslníci. Počet honoračních voličů se naopak snížil z 63 na 37.

5.3 Volby do obecního zastupitelstva

Z voleb do obecního zastupitelstva, v roce 1867, se dochovaly pouze seznamy pro první a druhý voličský sbor. Obsahovaly celkem 155 voličů- 17 žen a 23 mužů, kteří patřili mezi honoraci.

Do prvního sboru se dostalo 45 voličů, 40 z nich pochází z Rychnova nad Kněžnou, ale najdeme mezi nimi i jednoho voliče z Habrové, Vídně, Prahy, Luže a Pohoře. Čestných měšťanů bylo 11 (24,44%)- jsou mezi nimi správce duchovní, státní ministr, krajinský rádce nebo královský hrabě. Ženy jsou zde zapsané 3 (6,66%) a všechny patří mezi měšťanky. Nejvíce bylo mužů- 29 (64,44%). Většina z nich se řadila mezi obchodníky- 12 (41,37%), Druhý nejpočetnější stav byli měšťané, najdeme jich zde 9 (31,03%), 6 bylo živnostníků- 20,68% (například mlynář, pachtýř, sládek) dále je zde jeden živnostník- lékárník a jeden muž, u kterého není stav zaznamenán (3,44%). Také zde můžeme najít jednu právnickou osobu- Svatohavelský špitál. V seznamu je zapsaná také jedna pozůstalost.

V druhém sboru volilo 110 voličů, většina opět pocházela z Rychnova nad Kněžnou, další z Habrové a ze Žamberka. Nejvíce bylo mužů- 77, to znamená 70% všech voličů, nejpočetnější skupinou mezi nimi byli měšťané, kterých bylo 43- 55,84%. Volit mohlo také 20 živnostníků- 25,97%, najdeme mezi nimi hodináře, kováře, krejčího, klempíře, knihaře, krupaře nebo kožešníka. Obchodníků bylo 9 (11,68%) a 4 úředníci (5,19%). U jednoho muže

---

¹³⁵ Tamtéž.

nebyl stav zapsán. Žen mohlo v tomto sboru volit 13 (11,81%), 92,30% patřilo mezi měšťanky a u jedné není poznamenáno nic. Mezi honoraci se řadilo 12 mužů (10,90%) a všichni pocházeli z Rychnova nad Kněžnou. Většina z nich byli úředníci- 11 (91,66%), patřil sem například c. k. krajinský komisař, c. k. adjunkt, ředitel panství, nadlesní, důchodní nebo tajemník okresního zastupitelstva. Také sem patřil jeden lékař- 8,33%. Najdeme zde také 6 pozůstalostí. Kromě fyzických osob v tomto sboru mohly volit také dvě právnické osoby- soukenický a obuvnický spolek.¹³⁶

Pro volby, které se konaly roku 1870, se bohužel nedochovaly voličské seznamy, ale byl v nich zvolen starostou Josef Mikuláš Vostřebal, který byl v Rychnově nad Kněžnou ve zkoumaném období jedním z nejvýznamnějších starostů.

Josef Mikuláš Vostřebal pochází ze starého rodu, který má své kořeny na Vamberecku. První zmínka o tomto rodu je z roku 1650 v protireformační akci, což je dokument, který sepisoval katolíky i nekatolíky. „*Magdalena, stará Vostřebalka*“ byla zaregistrována jako katolička.

Josef Mikuláš se narodil 6. prosince 1820 jako jediný syn Vincencovi Vostřebalovi a jeho manželce Anně Šlechtové, která pocházela z hořické úřednické honorace. Měl dvě sestry- Annu a Vincencii.

Vychodil tři třídy městske školy a jako jedenáctiletý byl zapsán do rychnovského gymnázia, kde také vychodil tři třídy. Po vyučení se vypravil na vandr a jako kupecký mládenec působil u kupce Jana Jelínka v Kostelci nad Orlicí, u pana Volkmera v Mezilesí a v Nise v Pruském Slezsku. Do Rychnova nad Kněžnou se vrátil až na počátku roku 1848. Pronajal si malý obchůdek, a když se mu začalo dařit, chtěl získat zpět ztracený rodinný majetek.

12. srpna 1851 se Josef Mikuláš oženil s Alžbětou Vorlovou. Poté se mu podařilo koupit od žida Janische zpět svůj rodný dům. Janisch však dům pronajal místnímu soudu a ten se odmítal vystěhovat. V přízemí byla věznice a v patře úřadovny. Před dveřmi stála strážní budka a všechna přízemní okna byla zabeďněna. Proto se Alžběta, spolu se svým otcem, rozjela do Vídně a obešla všechny úřady a Rychnov nakonec dostal příkaz přemístit soud jinam.

Když se Vostřebalovi konečně nastěhovali, udělali z vězeňských cel krámky a širokou podsň do náměstí zazdili, aby tam mohli přenést svůj vlastní kupecký obchod. V novém

---

¹³⁶ *Státní okresní archiv Rychnov nad Kněžnou*, Archiv města Rychnov nad Kněžnou, inv. č. 362, sign. 1/59c, kart. 96, Volby do obecního zastupitelstva, 1867.

domě se rodina rozrostla o deset dětí, z nichž sedm podlehl tehdejšími epidemiím- hlavně záškrtu. S péčí o děti Alžbětě pomáhala neprovdaná švagrová Vincencie, zvaná teta „Vinci“, která v bratrově rodině našla doživotní útulek. Přežili tři synové- Jan, který se stal doktorem práv a advokátem v Novém Městě nad Metují, Karel, který se stal magistrem farmacie a lékárníkem v Praze a Rudolf, který měl posléze převzít otcův rychnovský obchod. Všichni tři hráli v mládí divadlo a Rudolf byl celý život vynikajícím hercem a režisérem rychnovského „Tyla“.

Josef Mikuláš Vostřebal se stal městským radním a později i purkmistrem (1870-1877). Byl starostou v Občanské záložně, protektorem v ochotnické jednotě „Tyl“ a usiloval o povýšení místního nižšího gymnázia na vyšší. Vyšší gymnázium bylo díky Vostřebalovi povoleno roku 1862.

Josef Mikuláš o 12 let přežil svou manželku Alžbětu, která zesnula začátkem roku 1886 a zemřel ve věku 78 let 3. září 1898. Oba jsou pochovaní v rodinné hrobce v Rychnově nad Kněžnou.¹³⁷

Z voleb do obecního zastupitelstva, které se konaly v roce 1874, se dochoval seznam voličů pouze pro třetí sbor. Volit v něm mohlo 662 voličů, což bylo 10,11% z celkových 6548 obyvatel, kteří podle sčítání lidu bydleli v roce 1870 v Rychnově.¹³⁸ Nejvíce voličů pocházelo z Rychnova nad Kněžnou a Habrové, další byli z Lipovky, Ruseku, Vysokého Mýta, Brna, Vídně, Hlinného, Rovně, Dubna, Dlouhé Vsi, Chotěboře, Budína, Kostelce, Dobrušky, Hradce Králové, Nového Města, Lokotu, Kuklen, Litomyšle nebo Bělohradu. Žen najdeme v tomto seznamu 83 (12,53%). Nejvíce bylo měšťanek- 51 (61,44%), druhou nejpočetnější skupinou byly živnostnice- řemeslnice, těch v seznamu najdeme 21 (25,30%). Dále jsou zde zapsané 3 vdovy (3,61%) a 1 obchodnice (1,2%), u 7 žen není zapsaný stav. Mužů, kteří se řadili mezi honorace, zde najdeme 28 (4,22%). Bylo mezi nimi 15 úředníků, to je 53,57% a najdeme mezi nimi například c. k. berního na odpočinku, c. k. kontrolora na odpočinku, c. k. asistenta, městského kancelistu nebo tajemníka při okresním zastupitelství. Mužů s akademickým povoláním je v tomto seznamu 12 (42,85%)- jsou to profesori, učitelé nebo lékaři, dále zde najdeme jednoho duchovního. V seznamu voličů je zapsáno 528 mužů- 79,75%. Nejpočetnější skupinou byli živnostníci-řemeslníci- 388 (73,48%), následovali měšťané- 50 (9,46%), dále rolníci 15 (2,84%), obchodníci 12 (2,27%) 2 akademici a 2

---

¹³⁷ [cit. 2014-05-15] URL: <<http://www.moh.cz/pdf/ohp/100.pdf> >

¹³⁸ [cit. 2015-08-21] URL: <<http://www.czso.cz/csu/sldb/pocet-obyvatel-a-domu-podle-vysledku-scitani-od-roku-1869>>

úředníci (0,37%). U 59 mužů povolání nenalezneme. Ve třetím sboru volilo také 8 právnických osob- Záložna, spolek Přádlna, Kontribučenská sípka, Pivčovský špitál, Městská škola, obuvnický, řeznický a soukenický spolek. Pozůstalostí zde najdeme 15.¹³⁹

Josef Kalis byl dalším významným starostou Rychnova. Byl zvolen ve volbách v roce 1884.

JUDr. Josef Kalis se narodil roku 1850 v Hořicích, odkud se s rodiči přestěhoval do Rychnova nad Kněžnou. Středoškolská studia absolvoval v Rychnově a v Praze. Tam v roce 1872 získal absolutorium na právnické fakultě.¹⁴⁰ U finanční prokuratury v Praze dosáhl hodnosti adjunkta, ale kvůli oční chorobě musel odejít a usadil se v Rychnově, kde si založil vlastní právnickou kancelář.

Rok po svém návratu byl zvolen v prvním voličském sboru do zastupitelstva a v následujících volbách- 8. listopadu 1884 byl zvolen starostou města. Již na ustavující schůzi se projevil jeho reformní sklony. Zřídil odbor pro chudinství a tím se snažil odstranit žebrotu, která se stala u některých lidí více méně povoláním. Chudým začal přispívat z obecního fondu a žebrotu se mu podařilo vymýtit. Dále chtěl zřídit stálou komisi ke kontrole obecního jmění.

V dalších volbách, které se konaly roku 1887, byl JUDr. Josef Kalis zvolen znovu starostou. Za svého působení na radnici chtěl například: kanalizovat Palackého ulici, vybudovat spojovací silnici ze Studánky k okresní silnici, zřídit novou nemocnici pro okres a železnici. Některé z těchto věcí stihl dokončit, ale mnohé dokončil až jeho nástupce JUDr. Jan Smrtka. Josef Kalis odešel z úřadu 15. listopadu 1890. Na místo starosty byl zvolen Jan Smrtka- bývalý Kalisův koncipient.¹⁴¹

Josef procestoval celou západní Evropu, navštívil Jadranské země, Srbsko a Rumunsko. O svých zážitcích sepsal Feuilletony z cest, což byla sbírka krátkých pojednání.

JUDr. Josef Kalis zemřel 16. července 1920.¹⁴²

Kompletní voličské seznamy se dochovaly z voleb, které se konaly roku 1897. V té době mohlo volit ve všech třech sborech celkem 938 voličů, to bylo 14,54% z celkových 6449

---

¹³⁹ *Státní okresní archiv Rychnov nad Kněžnou*, Archiv města Rychnov nad Kněžnou, inv. č. 362, sign. 1/59e, kart. 96, Volby do obecního zastupitelstva, 1874.

¹⁴⁰ JUZA, Josef. *Významné osobnosti okresu Rychnov nad Kněžnou*. Okresní úřad Rychnov nad Kněžnou, 2001. s. 130.

¹⁴¹ KOLÁČEK, František. *JUDr. Josef Kalis*. Městská knihovna Rychnov nad Kněžnou, 2007. s. 4-9.

¹⁴² SOKA Rychnov nad Kněžnou. *Archiv města Rychnov nad Kněžnou: Kronika města Rychnov nad Kněžnou (1549- 1945)*. s. 121- 122.

obyvatel, kteří podle sčítání obyvatel z roku 1890 v Rychnově bydleli.¹⁴³ Právo volit v prvním sboru mělo celkem 44 občanů (4,69%), pocházeli nejvíce z Rychnova nad Kněžnou, ale najdeme zde také voliče z Prahy, Kroměříže nebo Vídně. Jako první jsou v seznamu zapsáni honorační voliči, těch bylo 25 (56,81%). V seznamu je zapsáno 7 mužů s akademickým titulem (28%) byli to například gymnazijní profesor, učitel nebo advokát. Najdeme zde také 7 čestných měšťanů (28%), 6 úředníků- 24% (například c. k. okresní hejtman, c. k. zemský rada na odpočinku, c. k. okresní soudce). Dále mezi honoraře patřili 2 duchovní (8%), dva vojáci (8%) a jeden živnostník (4%). Mužů dosáhlo na volební právo v prvním sboru 16 (36,36%), bylo mezi nimi 7 obchodníků (43,75%), 5 živnostníků- řemeslníků (31,25%) a 4 majitelé nemovitostí nebo pozemků (25%). Žena v prvním sboru volila jen jedna (2,27%) z celkového počtu voličů v prvním sboru a byla to obchodnice. Kromě fyzických osob je v tomto seznamu zapsaná i Městská spořitelna a Občanská záložna.

Ve druhém sboru volilo 128 občanů (13,64%), 127 jich bylo z Rychnova a jeden z Vídně. V tomto seznamu najdeme dvě právnické osoby- Svatohavelský chudobinec a okres Rychnovský a dvě pozůstalosti. Honoračních voličů je zde zapsáno 40- 31,25%. Nejvíce se mezi nimi objevují akademici (například gymnazijní profesori, učitelé, katecheta, advokát nebo lékař) mezi kterými je i jedna žena- učitelka. Celkem jich bylo 24 (60%). Dále k honoraci patřilo 16 úředníků (c. k. berní příručí, c. k. okresní tajemník, c. k. komisař finanční stráže). Žen ve druhém sboru volilo 18 (14,06%), 13 bylo majitelek nemovitostí nebo pozemků (72,22%), 2 obchodnice (11,11%), 2 soukromnice (11,11%) a jednu živnostnici-řemeslnici (5,55%). Mužů bylo 66 (51,56%), nejvíce se mezi nimi objevují majitelé nemovitostí nebo pozemků- 24 (36,36%), živnostníků- řemeslníků bylo 19- 28,78% (například cukrář, majitel cihelny, hostinský, majitel pletárny, soukromník), 18 obchodníků (27,27%) a 3 muži s akademickým titulem (4,54%).

Do třetího sboru se dostalo 766 voličů (81,66%), pocházeli z Rychnova, Habrové, Častolovic, Dlouhé vsi, Prahy, Vysokého Mýta, Kutné Hory, Poděbrad, Kostelce nad Orlicí, Černé Vody, Lipovky, Přelouče, Hradce Králové, Lokotu, Tutlek, Telče, Vídně, Hostivic nebo Lukavice. Na volební právo v tomto sboru dosáhlo 556 mužů (72,58%), nejpočetnějším sborem jsou majitelé nemovitostí nebo pozemků- 269 (48,38%), následují je živnostníci-řemeslníci- 214 (38,48%), najdeme mezi nimi například kostelníka, krejčího, kloboučníka, hostinského, řezníka, truhláře, klempíře, mlynáře, tesaře, zámečníka, holiče nebo fotografa. Další stavy již nejsou tak početné. Obchodníků bylo 42 (7,55%), úředníků 15 (2,69%), mužů

---

¹⁴³ [cit. 2015-08-21] URL: <<http://www.czso.cz/csu/sldb/pocet-obyvatel-a-domu-podle-vysledku-scitani-od-roku-1869>>

s akademickým titulem 5 (0,89%), 2 měšťané a rolníci (0,35%) a dva nezletilí. U 5 mužů nebyl stav zapsán. Mezi 189 ženami (24,67%) je také nejvíce majitelé nemovitostí nebo pozemků- 135 (71,42%), živnostnic- řemeslnic bylo 28 (14,81%)- například: krejčová, hrnčířka, švadlena, barvířka. 9,52% což znamená 18 žen, byly obchodnice, 3 soukromnice (1,58%), 4 nezletilé (2,11%) a u jedné ženy není stav zaznamenán. Honorační voliči jsou v tomto sboru pouze 4- 2 úředníci (50%), jeden akademik (25%) a jeden duchovní (25%). Najdeme zde také 10 pozůstalosti a 7 právnických osob- Spolek Betanie, Židovskou obec, Společenstvo obchodníků, Studentskou nadaci, Živnostenský spolek řezníků, Vydavatelské družstvo a soukenický spolek.¹⁴⁴

Dalším starostou, který byl pro město Rychnov nad Kněžnou významným, byl Jan Smrtka.

Jan Smrtka vystudoval Rychnovské gymnázium a poté odešel na práva do Prahy. Roku 1886 se stal náměstkem starosty a roku 1890 byl zvolen starostou. Mezi lety 1891 a 1894 působil také jako starosta okresu.¹⁴⁵ Díky němu byl zřízen vodovod z Poustek, založena odborná škola tkalcovská a zřízen městský sirotčinec. Za jeho působení na radnici byly z radniční věže sňaty staré hodiny a vyměněny za nové, které vytvořil hodinář z Čáslavi.¹⁴⁶

I přes to, že ve městě působil velmi krátce, zanechal zde po sobě trvalou stopu a vysloužil si rytířský řád císaře Františka Josefa I. Zemřel 7. dubna 1899.¹⁴⁷

Z voleb do obecního zastupitelstva, které se konaly roku 1903, se také dochovaly kompletní voličské seznamy. Celkem je v nich zapsáno 1041 voličů, to znamená 15,12% z 6882 tehdejších obyvatel Rychnova nad Kněžnou.¹⁴⁸ V prvním sboru mělo právo volit 36 občanů (34,58%), pocházeli z Rychnova nad Kněžnou, Kroměříže, Prahy a Vídně. Mužů je zde zapsáno 14, to je 42,42%, nejpočetnější skupinou mezi nimi jsou živnostníci- řemeslníci, kterých zde najdeme 7 (50%), dále sem patřilo 5 obchodníků (35,71%) a 2 majitelé nemovitostí nebo pozemků (14,28%). Ženy nalezneme v prvním sboru pouze dvě (5,55%),

---

¹⁴⁴ *Státní okresní archiv Rychnov nad Kněžnou*, Archiv města Rychnov nad Kněžnou, inv. č. 362, sign. 1/59k, kart. 97, Volby do obecního zastupitelstva, 1897.

¹⁴⁵ JUZA, Josef. *Významné osobnosti okresu Rychnov nad Kněžnou*. Okresní úřad Rychnov nad Kněžnou, 2001. s. 290.

¹⁴⁶ SOKA Rychnov nad Kněžnou. Archiv města Rychnov nad Kněžnou: Kronika města Rychnov nad Kněžnou (1549- 1945). s. 154.

¹⁴⁷ JUZA, Josef. *Významné osobnosti okresu Rychnov nad Kněžnou*. Okresní úřad Rychnov nad Kněžnou, 2001. s. 290.

¹⁴⁸ [cit. 2015-08-21] URL: <<http://www.czso.cz/csu/sldb/pocet-obyvatel-a-domu-podle-vysledku-scitani-od-roku-1869>>

jedna z nich byla živnostnice a u druhé není povolání zapsáno. Právo volit v prvním sboru mělo také 17 příslušníků honorace (47,22%) a nejčastěji patřili mezi akademiky- 6 (35,29%), všichni byli gymnazijní profesori. Čestní měšťané i úředníci byli 4 (23,53%), vojáci a duchovní měli v prvním sboru po jednom zástupci (5,88%). Volební právo měly i dvě právnické osoby- Občanská záložna, Městská spořitelna a najdeme zde také jednu pozůstalost.

Ve druhém sboru v tomto roce volilo 115 lidí a všichni bydleli buď přímo v Rychnově nad Kněžnou, nebo v Habrové. Žen najdeme v seznamu 11 (9,40%). Nejvíce bylo majitelék nemovitostí nebo pozemků- 7 (63,63%), najdeme zde také dvě živnostnice- řemeslnice (18,18%), jednu obchodnici (9,09%) a jednu soukromnici (9,09%). Honoračních voličů je v seznamu zapsáno 51 (43,58%). Mužů s akademickým povoláním, mezi něž se řadil například gymnazijní profesor, lékař nebo zvěrolékař, zde nalezneme 26 (50,98%), úředníků 25 (49,02%)- správce c. k. odborné školy tkalcovské, c. k. berní na odpočinku, c. k. poštovní správce. V seznamu voličů pro druhý sbor je zapsáno 50 mužů (44,64%), 18 je majitelů nemovitostí nebo pozemků (36%), po třinácti mužích (26%) patřilo do skupin obchodníků a živnostníků-řemeslníků (hostinský, mlynář, kovář, strojník, knihkupec, pekař, soukromník). Tři byli úředníci a muži s akademickým titulem (obě skupiny 6%). Pozůstalost je v tomto seznamu pouze jedna a právnické osoby 4- firma Baum Josef, A. M. Ledče a syn, Chudobinec svatého Havla a místní dráha Rychnovsko-Solnická.

Ve třetím sboru mohlo volit 890 obyvatel, což bylo 85,49%. Nejvíce voličů pocházelo z Rychnova nad Kněžnou a Městská a Panské Habrové, další bydleli ve Vršovicích, Kladrubech, Chocni, Častolovicích, Litomyšli, Dlouhé vsi, Opočně, Vysokém Mýtě, Praze, Rokycanech, Poděbradech, Kutné Hoře, Doudlebách, Lokotu, Telči, Dubně, Černé Vodě, Husovicích, Přelouči, Lipovce, Tutlekách, Kounově, Úpici, Lukavici, Hradci Králové, Žamberku, Kvasinách, Hostivicích, Vídni a Borohrádku. V tomto seznamu je zapsáno 17 právnických osob- Okresní hospodářská záložna, Děkanství rychnovské, Židovská obec, Bratrská evangelická církev v Rakousku, Cech obuvnický, Nadace Anny Müllerové pro studující, Spolek soukenický rychnovský, Hospodářské družstvo, Živnostenský spolek řezníků, Tělocvičná jednota Sokol, kostel svatého Havla, Špitál obce židovské, veřejný majetek, místní školní obec, Sirotčinec, Ústav chudých, Chudobinec Augustina Pivce. Mezi voliči najdeme 8 příslušníků honorace, to je 0,9% z celkového počtu. Lidí s akademickým titulem bylo 5 (62,5%), najdeme mezi nimi i dvě ženy- učitelky. Dále jsou mezi honoračními voliči 2 úředníci (25%) a jeden duchovní (12,5%). Do třetího sboru je ve voličském seznamu zapsáno také 214 žen, to je 24,04%. Nejvíce jich patřilo mezi živnostnice- řemeslnice – 76 (35,51%) a jsou mezi nimi například dámské krejčovské, švadleny, dělnice. Druhou

nejpočetnější skupinou byli soukromníci- 73 (34,11%). Majitelé nemovitostí bylo 24 (11,21%), 12 obchodníků (5,6%), 8 rolníků (3,73%), 3 ženy s akademickým povoláním (3,14%), dvě vdovy (0,93%) a dvě nezletilé (0,93%). U 14 žen nebylo povolání zapsané. Mužů volilo 645, představovali tudíž 72,47%. Nejpočetnějším stavem byli živnostníci- řemeslníci- 288 (44,65%), patřili mezi ně například: pekař, mlynář, hostinský, kloboučník, speditér, řezník, strojník, kramář, koželuh, cukrář, sklenář a barvíř. 205 voličů (31,78%) představovali majitelé nemovitostí nebo pozemků, úředníků bylo 39 (6,04%) například: písař, asistent dráhy, lesmistr, úřední příruční nebo městský tajemník. Rolníků bylo 38 (5,98%), obchodníků 28 (4,34%), soukromníků 19 (2,94%), 8 mužů s akademickým povoláním (1,24%) a 5 nezletilých (0,78%). V seznamu je zapsáno také 6 pozůstalostí.¹⁴⁹

U voleb do obecního zastupitelstva se ve Státním okresním archivu v Rychnově nad Kněžnou dochovaly alespoň částečné seznamy z většiny voleb ze zkoumaného období. V prvním sboru volil po celou dobu skoro stejný počet voličů a ani sociologické kategorie a počet žen se příliš nemění, jen od voleb, které se konaly roku 1897, přibyla nová kategorie- majitel/ majitelka nemovitosti nebo pozemku. V druhém sboru je situace po celou dobu také skoro stejná. Třetí sbor už je o něco málo zajímavější, v prvních volbách, u kterých se seznam voličů do třetího sboru dochoval, v něm mohlo volit 662 občanů, v těch posledních už to bylo voličů 890, což znamená nárůst o 228 obyvatel. Zvyšoval se i počet žen voliček.

---

¹⁴⁹ *Státní okresní archiv Rychnov nad Kněžnou*, Archiv města Rychnov nad Kněžnou, inv. č. 362, sign. 1/59m, kart. 97, Volby do obecního zastupitelstva, 1903.

ZÁVĚR

Ve své bakalářské práci jsem se věnovala volebnímu právu a jeho projevům v Rychnově nad Kněžnou v letech 1848-1913. Rychnov je malé bývalé okresní město, které leží v Královohradeckém kraji, na město ho povýšil roku 1488 Vladislav Jagellonský. Nejprve byl poddanským městem, změnilo se to až za vlády Ferdinanda I. Roku 1848 přešla správa města do rukou státu. 25. července 1864 bylo v Rychnově zřízeno okresní zastupitelstvo.

První ústavou, která byla v Rakousku vydaná, byla ústava Pillersdorffova. Další ústava vešla v platnost jako Stadionova ústava roku 1849. Byla centralistická a platila pro celou monarchii. Poté nastalo období tzv. Bachovského absolutismu, které skončilo roku 1860 vydáním Říjnového diplomu. Roku 1867 byla obnovena uherská ústava a Uhry měly se zbytkem země společného pouze panovníka, zahraniční záležitosti, vojenství a finance, které se týkaly celé země, a od roku 1868 se začal používat název Rakousko- Uhersko.

Politické okresy vznikly roku 1849 a v jejich čele stáli okresní hejtmani. V roce 1868 byla správa rozdělená do tří instancí a to zůstalo v platnosti až do konce monarchie. Krajské úřady vznikly také v roce 1849 a dohlížely na činnost okresních hejtmanství. V Čechách byly zrušeny roku 1866. Na úrovni zemí v roce 1848 vznikly místodržitelství.

Po vydání Stadionova obecního zřízení se staly nejnižším článkem samosprávy obce, které měly přenesenou a přirozenou působnost. Některá města, na Moravě například Brno, Opava a Olomouc, dostala zvláštní statuty a obecním zřízením se neřídila. Volba starosty tam vyžadovala potvrzení panovníka a podléhala zemskému výboru a ne okresním vládám. V období absolutismu byla samospráva zrušena a znovu se objevila až roku 1862 a pravomoci obcí se začaly rozšiřovat. Okresní samospráva byla středním článkem samosprávy a vytvořila se pouze v Čechách. Zemské výbory vznikly v letech 1849-1850, v době absolutismu byly pověřeny pouze staráním se o běžné záležitosti a od roku 1862 se jejich pravomoci opět začaly rozšiřovat.

V květnu 1848 byl vydán prozatímní volební řád, který upravoval pravidla pro volby říšské rady, ale nikdy nezačal platit. Podle Schmerlingovy ústavy z roku 1861 měla mít zákonodárnou moc dvoukomorová říšská rada. Dubnová ústava z roku 1873 zavedla přímé volby. V roce 1907 císař zavedl rovné, tajné a přímé volební právo do poslanecké sněmovny pro muže nad 24 let.

V roce 1861 byla vydána ústava, podle které měly mít zemské sněmy pouze jednu komoru, a volilo se ve čtyřech kuriích.

Volby do obecního zastupitelstva upravovalo Stadionovo obecní zřízení z roku 1848. První volby se konaly roku 1850 a na deset dalších let byly také volbami jedinými. Po nástupu Alexandra Bacha bylo volební právo rozšířeno i na právnické osoby. Po obnovení konstituce byly připraveny seznamy voličů a vypsány nové volby. Volební řád pro České království vyšel 16. dubna 1864.

V poslední kapitole této bakalářské práce jsem se zabývala projevem volebního práva v Rychnově nad Kněžnou. Pro volby do říšské rady byly v Státním okresním archivu Rychnov nad Kněžnou tři seznamy voličů- pro rok 1870, 1871 a 1873. Díky tomu, že volby proběhly s krátkým časovým rozestupem, nejsou v těchto seznamech příliš velké rozdíly. To samé platí pro volby do zemského sněmu. Pro ně se seznamy voličů dochovaly z let 1869, 1870 a 1873. U voleb do obecního zastupitelstva jsou seznamy rozmanitější. Vybrala jsem seznamy z let 1867, 1874, 1897 a 1903. Z roku 1867 se dochovaly pouze seznamy pro první a druhý sbor, z roku 1874 pouze pro třetí sbor. Soupis voličů je kompletní až pro volby, které se konaly v letech 1897 a 1903. Postupem času u voleb do obecního zastupitelstva vzrůstal počet lidí, kteří na volební právo dosáhli, vzrůstá počet žen a objevují se také rozmanitější povolání. Podle informací, které jsem získala z archiválií, můžeme tento nárůst přičíst klesajícímu daňovému cenzu, ale také měnící se hospodářské situaci v Rychnově nad Kněžnou. Ze soupisů voličů je patrné, že postupem času bylo čím dál více soukromníků, v posledních volbách se začínají objevovat i majitelé továren a dělníci. Zpracování těchto informací bylo velice zajímavé, Měla jsem možnost nahlédnout do spousty archivních materiálů a díky informacím, které jsou obsaženy v soupisech voličů, si udělat představu o tom, jaké bylo ve sledovaném období rozvrstvení společnosti a jejich ekonomická situace.

Na základě výše uvedeného můžeme konstatovat, že cíl práce byl naplněn.

RESUMÉ

In my Bachelor work I gave the suffrage and manifestations of law in Rychnov nad Kněžnou, during the years 1848-1913. Rychnov nad Kněžnou was a small county town, which is located near Hradec Králové. The city was promoted by Vladislav II. Jagellonský in 1488. Rychnov nad Kněžnou was the liege town and it's been changed by the reign of Ferdinand I.. The state administrations passed into the hands of the State in 1848. The County council in Rychnov nad Kněžnou was established on July 25th in 1864.

The next chapter is focused on the State administration in the country since 1848. The first Constitution, named Pillersdorff's, was released in Austria. The next one, Stadion's Constitution, came into force 1849. This Constitution was centralist and valid for the entire monarchy. Then came the period of so-called "Bach's absolutism", which ended by the October diploma in 1860. Hungarian Constitution was restored in 1867. All the country had common monarchy, military and foreign affairs. The name Austria-Hungary was used for the first time in 1868.

The political districts were formed in 1849. Every each district had his own District Governors. Administration of the country was divided into three instances in 1868 and it remained so until the end of the monarchy. Also the regional offices were formed in 1849 and their task was to supervise activities of the District Executives. In Czech were cancelled in 1866. The governorship was developer at the country level in 1848.

After the release of the Stadion's municipal establishment, the villages, with natural delegated coverage, became the lowest of self-government. Some cities, such as Brno, Morava, Opava and Olomouc, received special statutes and didn't follow the establishment of the council. The choosing of the Mayor needed to be confirmed by the monarch and subjected to the Provincial Committee but not to the County Governments. In the period of absolutism was canceled the self-government appeared again in 1862. Authority of the villages started to rise up in the same year. The District Government was the middle part and was created only in Czech. The provincial committees were created during the years 1849-1850. In the age of absolutism were the provincial committees entrusted with the only daily routine matters. The authority of provincial committees rised up since 1862.

In May 1848, was issued the provisional suffrage regulations, which regulate the rules for the Election vote of the Imperial Council, but never started to be valid. According to the Schmerling's Constitution of 1861 legislative power should have a Imperial Council. The

April Constitution of 1873 introduced the direct elections. In 1907, The Emperor introduced the equal, secret and direct vote in the Chamber of Deputies for men over 24 years.

In the 1861 was issued the Constitution, by which the Provincial parliamen should have only one Chamber and have voted in four curias.

The Elections to the Municipal Council was regulated by Stadionovo's municipal establishment from the year 1848. The first elections were held in 1850 and for next ten years was also the only one. After the onset of Alexander Bach was the right to vote extended to legal persons. And Aater the restoration of the Constitution were prepared lists of voters and called the new elections. Election regulations came out for the Czech Kingdom on 16. April in 1864.

In the last chapter of this Bachelor's work I have dealt with the manifestations of the suffrage law in Rychnov nad Kněžnou. For elections to the Imperial Council were in the State district archive of Rychnov nad Kněžnou three lists of voters-for the years 1870, 1871 and 1873. Thanks to the fact that the elections took place with the short time, in those lists weren't too big differences. The same applies to elections to the Provincial parliament. For them, the voters lists have been saved from the years 1869, 1870 and 1873. In the elections to the municipal councils lists are more varied. I choose the lists from the years 1867, 1874, 1897 and 1903. From the year 1867 is preserved only the lists for the first and second Chorus, from 1874, only to the third Chorus. An inventory of the voters is complete up to the elections, which were in the years 1897 and 1903. In time for the elections to the Municipal Council increased the number of people who have achieved the right to vote, was increasing number of women and there is also a many kind of the profession.

Based on the facts, which I wrote above, we can conclude that the aim of the work was completed.

Použité prameny a literatura:

Prameny:

- [1] STÁTNÍ OKRESNÍ ARCHIV RYCHNOV NAD KNĚŽNOU, Inventář 1994, Archiv města Rychnov nad Kněžnou 1488-1945 (1958).
- [2] STÁTNÍ OKRESNÍ ARCHIV RYCHNOV NAD KNĚŽNOU, Archiv města Rychnov nad Kněžnou, inv. č. 362, sign. 1/59c, kart. 96, Volby do obecního zastupitelstva 1867.
- [3] STÁTNÍ OKRESNÍ ARCHIV RYCHNOV NAD KNĚŽNOU, Archiv města Rychnov nad Kněžnou, inv. č. 362, sign. 1/59e, kart. 96, Volby do obecního zastupitelstva 1874.
- [4] STÁTNÍ OKRESNÍ ARCHIV RYCHNOV NAD KNĚŽNOU, Archiv města Rychnov nad Kněžnou, inv. č. 362, sign. 1/59k, kart. 97, Volby do obecního zastupitelstva 1897.
- [5] STÁTNÍ OKRESNÍ ARCHIV RYCHNOV NAD KNĚŽNOU, Archiv města Rychnov nad Kněžnou, inv. č. 362, sign. 1/59m, kart. 97, Volby do obecního zastupitelstva.
- [6] STÁTNÍ OKRESNÍ ARCHIV RYCHNOV NAD KNĚŽNOU, Archiv města Rychnov nad Kněžnou, inv. č. 370, sign. 1/69, kart. 99, Volby do Říšského sněmu, 1870-1911.
- [7] STÁTNÍ OKRESNÍ ARCHIV RYCHNOV NAD KNĚŽNOU, Archiv města Rychnov nad Kněžnou, inv. č. 369, sign. 1/68, kart. 99, Volby do Zemského sněmu, 1861-1909.
- [8] STÁTNÍ OKRESNÍ ARCHIV RYCHNOV NAD KNĚŽNOU. Archiv města Rychnov nad Kněžnou: Kronika města Rychnov nad Kněžnou (1549- 1945).

Literatura:

- [9] BAXA, Bohumil. *Říšská rada*. Josef Vilímek, Praha, 1917.
- [10] DVOŘÁK, Stanislav. *Město Rychnov n. Kněžnou a soudní okres rychnovský n. Kněž.* Praha: V. Horký, 1938.
- [11] HLEDÍKOVÁ, Zdeňka, JANÁK, Jan, DOBEŠ, Jan. *Dějiny správy v Českých zemích od počátků státu po současnost*. Lidové noviny, 2007.
- [12] JUZA, Josef. *Významné osobnosti okresu Rychnov nad Kněžnou*. Okresní úřad Rychnov nad Kněžnou, 2001. s. 130.

- [13] KLADIWA, Pavel. Lesk a bída obecních samospráv Moravy a Slezska 1850-1914, 1. díl- Vývoj legislativy. Filozofická fakulta Ostravské univerzity, Ostrava, 2007.
- [14] KOLÁČEK, František. *JUDr. Josef Kalis*. Městská knihovna Rychnov nad Kněžnou, 2007.
- [15] KREJČÍ, Oskar. *Kniha o volbách*. Victoria Publishing, Praha, 1994.
- [16] LIŠKOVÁ, Marie. Slovník představitelů zemské samosprávy v Čechách v letech 1861-1913. Státní ústřední archiv v Praze, 1994.
- [17] MEISSNER, Alfred. Jak se volí do obcí v Čechách (mimo Liberec a Prahu). Praha, 1909.
- [18] PETRÁŠ, Oldřich. *Rychnov nad Kněžnou 1258- 1958*. Krajský dům osvěty, Hradec Králové, 1958.
- [19] SCHOLLAROVÁ, V. Dějiny státní správy a samosprávy a místní kultura. IPOS, 1994.
- [20] SCHELLE, Karel. *Kapitoly z dějin státní správy*. Masarykova univerzita, Brno, 1992.
- [21] SCHELLE, Karel. *Vývoj veřejné správy v letech 1848- 1990*. Eurolex Bohemia, Praha, 2005.
- [22] SCHELLE, Karel. *Vývoj volebního práva do obecních orgánů*. Masarykova univerzita, Brno, 1994.
- [23] STRÁŽNICKÁ, Alena, JUZA Josef, ŠROM, Jindřich. *Historie města Rychnova nad Kněžnou v datech*. Rychnov nad Kněžnou: Městský národní výbor, 1988.
- [24] SVOBODA, Antonín. *Dějiny Rychnova nad Kněžnou*. V Rychnově n. Kn.: Tiskem a nákladem Karla Rathouského, 1924.

Internetové zdroje:

- [25] ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD: *Počet obyvatel a domů podle výsledků sčítání od roku 1869* [online]. [cit. 2015-08-21] Dostupné z: <http://www.czso.cz/csu/sldb/pocet-obyvatel-a-domu-podle-vysledku-scitani-od-roku-1869>
- [26] RYCHNOV NAD KNĚŽNOU: *Město a samospráva* [online]. [cit. 2015-08-22] Dostupné z: <http://www.rychnov-city.cz/profil.asp?p1=51>

- [27] RYCHNOV NAD KNĚŽNOU: *Historie města Rychnova nad Kněžnou* [online]. [cit. 2015-08-22] Dostupné z: <http://www.rychnov-city.cz/historie-v-datech/d-1562/p1=1790>
- [28] VĚRA VOSTŘEBALOVÁ: *Z Rychnovského rodopisu- rod Vostřebalů* [online]. [cit. 2014-05-15] Dostupné z: <http://www.moh.cz/pdf/ohp/100.pdf>

PŘÍLOHY

tab. 1- Volby do říšského sněmu

	muži		ženy		honorace		pozůstalosti		právnícké osoby		celkem
	počet	procenta	počet	procenta	počet	procenta	počet	procenta	počet	procenta	počet
1869	217	74,71%	25	8,56%	39	13,35%	7	2,39%	4	1,36%	292
1871	209	74,11%	26	9,21%	34	12,05%	8	2,83%	5	1,77%	282
1873	241	97%	0	0%	0	0%	4	1,60%	4	1,60%	249

tab. 2- Volby do zemského sněmu

	muži		ženy		honorace		pozůstalosti		právnícké osoby		celkem
	počet	procenta	počet	procenta	počet	procenta	počet	procenta	počet	procenta	počet
1869	139	61,50%	18	7,96%	63	27,00%	2	0,88%	4	1,76%	226
1870	167	69,00%	18	7,43%	49	20,24%	4	1,65%	4	1,65%	242
1873	200	74%	22	8%	37	14%	5	1,85%	5	1,85%	269

tab. 3- Volby do obecního zastupitelstva- všechny sbory

	I. sbor	II. sbor	III. sbor	celkem
1867	45	110		155
1874			662	662
1897	44	128	766	938
1903	36	115	890	1041

tab. 4- Volby do obecního zastupitelstva- I. sbor

	muži		ženy		honorace		pozůstalosti		právnícké osoby		celkem
	počet	procenta	počet	procenta	počet	procenta	počet	procenta	počet	procenta	počet
1867	29	64,44%	3	6,66%	11	24,44%	1	2,22%	1	2,22%	45
1874											
1897	16	36,36%	1	2,27%	25	56,81%	0	0,00%	2	4,54%	44
1903	14	38,88%	2	5,55%	17	47,22%	1	2,77%	2	5,55%	36

tab. 5- Volby do obecního zastupitelstva- II. sbor

	muži		ženy		honorace		pozůstalosti		právnícké osoby		celkem
	počet	procenta	počet	procenta	počet	procenta	počet	procenta	počet	procenta	počet
1867	77	70,00%	13	11,81%	12	10,90%	6	5,45%	2	1,81%	110
1874											
1897	66	51,56%	18	14,06%	40	31,25%	2	1,56%	2	1,56%	128
1903	50	43,47%	11	0,95%	51	44,34%	1	0,86%	2	1,29%	115

tab. 6- Volby do obecního zastupitelstva- III. sbor

	muži		ženy		honorace		pozůstalosti		právnícké osoby		celkem
	počet	procenta	počet	procenta	počet	procenta	počet	procenta	počet	procenta	počet
1867											
1874	528	79,75%	83	15,53%	28	4,22%	15	2,26%	8	1,20%	662
1897	556	72,58%	189	24,67%	4	0,52%	10	1,30%	7	0,91%	766
1903	50	72,47%	214	24,04%	8	0,90%	6	0,67%	17	1,91%	890